

Rechts, Links of Rechtschappen

Een Gespreksanalytische Benadering van
Neutraliteit in Politieke Tv-interviews

Masterthesis
Faculteit: Geesteswetenschappen
Opleiding: Communicatie- en Informatiewetenschappen
Specialisatie: Communicatie-design

Begeleiding: Dr. E. Huls

Jasper Varwijk
Tilburg, Oktober 2008

Voorwoord

Deze thesis is het eindresultaat van mijn afstudeeronderzoek voor de Master Communicatie- en Informatiewetenschappen aan de Universiteit van Tilburg. Een project dat achteraf ambitieuzer en tijdrovender bleek dan van te voren ooit verwacht. Dat heeft soms tot enige frustraties geleid, maar de afronding geeft daarom des te meer voldoening. Ik hoop deze voldoening te kunnen delen met de collega's en vrienden die hebben bijgedragen aan het tot stand komen van mijn thesis. Enkele personen verdienen in het bijzonder een vermelding.

Allereerst wil ik mijn begeleidster dr. E. Huls bedanken. Haar heldere advies en aanstekelijke enthousiasme hebben deze thesis zonder twijfel tot een betere gemaakt. Ik ben in het bijzonder dankbaar en vereerd dat zij dit onderzoek namens ons beiden heeft gepresenteerd op het 17^e Sociolinguistics Symposium (Huls & Varwijk, 2008). Dank gaat ook uit naar Peter Varwijk voor het kritisch doornemen en beoordelen van het manuscript. Het commentaar heeft de leesbaarheid van de scriptie aanzienlijk vergroot. Miriam Lauwers heeft als tweede codeur een belangrijke bijdrage geleverd aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. Veel dank hiervoor. Tot slot wil ik mijn vriendin Marieke bedanken voor haar onvoorwaardelijke steun en engelengeduld.

Ik hoop ten zeerste dat deze thesis van waarde is in de huidige discussie over de neutraliteit van de Nederlandse media en dat die discussie in de toekomst een meer empirische inslag krijgt. Voor mij persoonlijk was het uitvoeren van het onderzoek en het schrijven van deze thesis een zeer waardevolle ervaring.

Jasper Varwijk, Eindhoven, oktober 2008

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 <i>Aanleiding</i>	7
1.2 <i>Achtergrond</i>	8
1.2.1 Het politieke tv-interview	8
1.2.2 Neutraliteit in de context van het tv-interview	9
1.2.3 Het meten van neutraliteit	11
1.3 <i>Doelstelling</i>	19
2 Methoden	20
2.1 <i>Onderzoeksopzet</i>	20
2.2 <i>Materiaalverzameling</i>	21
2.2.1 Materiaal	21
2.2.2 Methode van verzameling	22
2.2.3 Transcriptie	23
2.2.4 Segmentering	23
2.3 <i>Materiaalanalyse</i>	25
2.3.1 Onafhankelijke variabele	25
2.3.2 Afhankelijke variabelen	26
2.3.3 Contextvariabelen	26
2.3.4 Codering	31
2.3.5 Statistische analyse	32
2.3.6 Validiteit	32
2.3.7 Betrouwbaarheid	33
3 Resultaten	35
3.1 <i>Bias in aandacht</i>	35
3.2 <i>Bias in vraagontwerp</i>	35
3.2.1 Initiatief	36
3.2.2 Directheid	36
3.2.3 Assertiviteit	37
3.2.4 Oppositie	38
3.2.5 Verantwoording	38
3.2.6 Persistentie	39
3.2.7 Algemeen beeld van de bias in vraagontwerp	40
3.3 <i>Invloed van de contextvariabelen</i>	40
3.3.1 Assertiviteit	41
3.3.2 Oppositie	43
3.3.3 Persistentie	44
3.3.4 Algemeen beeld van de invloed van contextvariabelen	47

4	Discussie	49
4.1	<i>De conceptuele bijdrage: het meetinstrument</i>	49
4.1.1	Persistentie	49
4.1.2	Non-verbale communicatie	50
4.1.3	Directheid	51
4.2	<i>De empirische bijdrage: de neutraliteit van de media</i>	51
4.2.1	Alternatieve verklaringen	51
4.2.2	Waar komt interviewer bias uit voort?	52
4.2.3	Generaliseerbaarheid	53
4.3	<i>Toekomstig onderzoek</i>	53
4.3.1	Replicatie	53
4.3.2	Optimaliseren Vraagstelling Analysemodel	54
4.3.3	Andere kwesties	54
5	Conclusie	55
	Literatuur	57
	Appendix	61

Samenvatting

Neutraliteit wordt door de journalistiek beschouwd als een voorwaarde voor een goede vervulling van journalistieke taken. Op neutraliteit georiënteerde waarden, zoals nauwkeurigheid van feiten, evenwicht in tegenstrijdige gezichtspunten, en objectieve presentatie, worden gezien als de grondbeginselen van de journalistieke cultuur en zijn vastgelegd in verschillende gedragscodes. Toch neemt het aantal signalen toe dat neutraliteit in de Nederlandse journalistiek soms ver te zoeken is. De meeste kritiek komt van politici en aanhangers van de kleinere rechts georiënteerde politieke partijen. Zij klagen over de zogenaamde 'linkse media', die linkse idealen en een links gedachtegoed zouden steunen ten nadele van rechtse gedachtes en overtuigingen en linkse politici positiever zouden benaderen dan rechtse. Aan de andere kant ontkennen de meeste journalisten dit. Zij zeggen dat ze hun best doen een evenwichtig beeld te geven. Het doel van dit onderzoek is het leveren van een empirische bijdrage aan deze discussie. De neutraliteit van tv-interviewers wordt onderzocht door middel van een comparatieve analyse van de wijze waarop zij politici uit verschillende politieke richtingen benaderen. Daarbij wordt gekeken naar aanwezigheid van bias in aandacht en bias in vraagontwerp.

Bias in aandacht is geanalyseerd door te kijken naar de spreekruimte die de geïnterviewden krijgen toegekend. De analyse van bias in vraagontwerp is gebaseerd op de vijf dimensies van de vijandigheid van vraagstellingen - initiatief, directheid, assertiviteit, oppositie en verantwoording - zoals deze zijn opgesteld door Clayman en Heritage (2007). Daaraan is persistentie als zesde dimensie toegevoegd. Alle zes de dimensies zijn geoperationaliseerd in termen van verschillende eigenschappen van vraagontwerp die dienen als indicatoren voor de dimensies. Het onderzoeksmateriaal bestaat uit twaalf afleveringen van 50 minuten van de Nederlandse late night talkshow Pauw & Witteman. In iedere aflevering wordt een linkse, rechtse of centrum politicus geïnterviewd.

De resultaten laten zien dat er in de interviews geen sprake was van bias in aandacht, maar dat er wel bewijs is gevonden voor bias in vraagontwerp. Van de zes dimensies tonen er drie - assertiviteit, oppositie en persistentie - significante verschillen tussen de drie politieke richtingen. Deze wijzen er allemaal op dat de interviewers het meest vijandig waren wanneer zij rechtse politici interviewden, minder vijandig waren wanneer ze centrum politici interviewden en het minst vijandig waren wanneer zij linkse politici interviewden. De resultaten laten verder zien dat verschillende omstandigheden in de context van de vraagstellingen weinig invloed hebben op dit resultaat. In het algemeen kan geconcludeerd worden dat er in ieder geval enige waarheid zit in de aantijging dat linkse politici positiever worden benaderd in de media.

Summary

Neutrality is considered to be an important condition for accomplishing good journalism. Neutralistic values, such as factual accuracy, covering all sides of a story, and withholding a personal stand on issues, are regarded as core principles of journalism and are laid down in professional rules of conduct. Nevertheless, the number of signals that there is a lack of neutrality in Dutch journalism keeps increasing. Most criticism originates from politicians and supporters of small right-wing parties who complain about the so-called 'left-wing bias' of the media. They claim that journalists support left-wing ideals and opinions more than the right wing body of thought and that they treat left-wing politicians more positively than the right-wing ones. On the other hand, most journalists deny this, claiming that they do their best to give a balanced view. The aim of this study is to contribute empirically to this discussion. Interviewer neutrality is studied by means of a comparative analysis of interviewers' approaches in news interviews with politicians differing in political orientation, focusing on bias in coverage and bias in question design.

Coverage bias is analyzed by measuring the attribution of speaking turns and speaking time. The analysis of bias in question design builds on the five measures of aggressiveness in questioning - initiative, directness, assertiveness, adversarialness, accountability - proposed by Clayman and Heritage (2007), adding persistence as a sixth measure. All six measures are operationalised in different features of question design, which serve as indicators for the dimensions. The data consists of twelve 50-minute clips from Dutch late night talk show Pauw & Witteman, featuring either a left-wing politician, a right-wing politician or a politician in the political centre.

The results do not show signs of coverage bias, but do indicate bias in question design. The analysis reveals significant differences for three - assertiveness, adversarialness and persistence - of the six dimensions, all indicating that the interviewers were more aggressive when they interviewed right-wing politicians; they were less aggressive when interviewing politicians in the political centre and least aggressive when they interviewed left-wing politicians. The results further indicate that varying conditions in the context of the questions have little influence on this pattern. Together these results provide evidence that there is at least some truth in the claims that left-wing politicians are approached more positively in the media.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

“De linkse staatstelevisie”, “links gespuis”, “een links boevennest”; Partij voor de Vrijheid (PVV) lijsttrekker Geert Wilders (2007a, 2007b, 2007c) steekt het niet onder stoelen of banken; hij is er van overtuigd dat de Nederlandse media, en in het bijzonder de publieke omroepen, rechtse politici geen “*faire kans*” geven.

Wilders is niet de enige die de publieke omroepen ervan verdenkt politici met een rechts gedachtegoed te benadelen. Critici spreken al decennia lang over ‘de linkse media’ (Wind, 2007). De kritiek luidt in het algemeen dat journalisten niet neutraal zouden zijn, dat ze linkse idealen en standpunten zouden steunen boven het rechtse gedachtegoed en dat ze daarmee het publiek beïnvloeden linkse politieke kandidaten te prefereren boven rechtse. Dergelijke beschuldigingen komen voornamelijk uit de hoek van de kleinere rechtse politieke partijen, zoals de PVV van Wilders, maar lijken breed te worden gedragen. Volgens mediadeskundige Otto Scholten (in Van Zijl, 2006) hebben de Nederlandse media bij een groot deel van het publiek de reputatie links te zijn. Ook vanuit de journalistiek zelf verschijnen recentelijk signalen dat de media gekleurd zouden zijn. Zo spreekt Joshua Livestro (2007), voormalig columnist bij het Publieke Omroep actualiteitenprogramma Buitenhof, over het Journaal en Nova als “*veredelde Melkertbaan-projecten voor kansarme linkse journalisten*”. Ook televisiepresentator Andries Knevel (2007) zegt een links gedachtegoed terug te zien bij zijn collegae van de Publieke Omroep. Hij noemt tv-interviewers Matthijs van Nieuwkerk, Jeroen Pauw en Paul Witteman “*varajongetjes met hetzelfde denkkader*”. Kritische uitspraken als deze zijn niet langer geïsoleerde incidenten; ze zijn aan de orde van de dag.

Aan de andere kant ontkennen de meeste televisiemakers en journalisten dat er sprake zou zijn van een voorkeur voor links in hun programma’s. Volgens Gerard Dielessen (2007), algemeen directeur van de Nederlandse Omroep Stichting, “*wordt er juist erg veel werk gemaakt van de informatievoorziening en het diversiteitsbeleid*.” Ook de hoofdredacteur van Nova Carel Kuyl (2007) stelt dat “*er geen sprake van is dat ze met zijn allen een links programma zitten te maken*.” Volgens hem doen ze juist “*hun uiterste best om een evenwichtig beeld te geven*.” Hij ziet dat ook bij andere programma’s.

Wie heeft er gelijk? Het antwoord op die vraag blijft vooralsnog uit. Er is nauwelijks wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de neutraliteit van de media (Wind, 2007). De discussie wordt voornamelijk gevoerd op basis van intuïtie. De kritiek is vaag en generaliserend – “*links gespuis*” – en argumenten zijn veelal gebaseerd op gevoel. Deze thesis probeert de discussie een solidere wetenschappelijke basis te geven door middel van empirische toetsing van journalistieke neutraliteit in het specifieke domein van het tv-interview.

Op basis van wat bekend is over het politieke tv-interview en neutraliteit in deze context wordt in dit onderzoek een meetinstrument ontwikkeld voor de analyse van de neutraliteit van tv-interviewers. Dit meetinstrument wordt vervolgens toegepast in een comparatieve analyse van de wijze waarop politici werden benaderd in tv-interviews in de aanloop naar de meest recente Tweede-Kamerverkiezingen. Daarbij wordt gezocht naar een antwoord op de onderzoeksvraag: “*Zijn tv-interviewers neutraal in hun benadering van politici uit verschillende politieke richtingen?*”

1.2 Achtergrond

1.2.1 Het politieke tv-interview

Wanneer we vandaag de dag voor de beeldbuis plaatsnemen om te zien 'wat er in de wereld speelt', is de kans groot dat in ieder geval een deel van wat we te zien krijgen bestaat uit een gesprek tussen een journalist en één of meerdere publieke figuren. Het interview heeft de afgelopen decennia een prominente plaats verworven in de verslaggeving op televisie (Clayman & Heritage, 2002a). Naast de meer traditionele verhalende vorm van berichtgeving door een centrale presentator (Clayman, 2001a) wordt een substantieel deel van de actualiteit tegenwoordig ook gebracht door middel van het vraag-antwoord spel tussen journalist en politici, experts of andere personen 'uit het nieuws'. De opkomst van het tv-interview is volgens Clayman & Heritage (2002a) voor een belangrijk deel gefundeerd op een wederzijds belang van publieke figuren en journalisten. Journalisten willen toegang tot publieke figuren voor hun broodwinning, terwijl publieke figuren de journalisten nodig hebben om toegang te krijgen tot het publiek. Dit laatste geldt in het bijzonder voor politici, die voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van wat Margaret Thatcher ooit "*de zuurstof van de publiciteit*" noemde (in Clayman & Heritage, 2002a, p. 29).

Met het vermogen een massapubliek te bereiken en potentieel te beïnvloeden, is het tv-interview andere, meer traditionele vormen van politieke communicatie voorbijgestreefd (Elliott & Bull, 1996). Ook Ekström (2001) stelt vast dat het tv-interview tegenwoordig wereldwijd één van de meest gebruikte formats is voor politieke communicatie. Vooral in periodes voorafgaand aan verkiezingen verschijnen politici bijna dagelijks in tv-interviews om hun boodschap aan de man te brengen. Met een groeiend aantal zwevende kiezers, in de aanloop naar de afgelopen Tweede-Kamerverkiezingen (22 november, 2006) door adviesbureau Cendris geschat op 32% ("Een derde van de kiezers zweeft nog", 2006), kan het verkrijgen van toegang tot het electoraat met behulp van tv-interviews van doorslaggevend belang zijn voor het succes van een politicus. Het is dus niet verwonderlijk dat politici graag gebruik maken van dit medium om te proberen de kiesgerechtigden te bereiken en aan te spreken.

Hoewel het verschijnen in tv-interviews kan bijdragen aan politiek succes is het niet zonder risico's. In traditionelere vormen van politieke communicatie, zoals de redevoering en de Zendtijd voor Politieke Partijen, heeft de politicus de totale controle ten aanzien van de inhoud en het verloop van zijn boodschap aan het publiek. In het tv-interview zijn politicus en publiek echter niet de enige deelnemers, maar neemt de interviewer als tussenpersoon veel van de controle over. De systematische vraag-antwoord structuur, die het tv-interview kenmerkt en onderscheidt van andere vormen van televisie en politieke communicatie, maakt verschillende talige handelingen mogelijk voor de verschillende deelnemers (Greatbatch, 1988). Als geïnterviewde beperkt de politicus zich tot het beantwoorden van vragen. Hij of zij kan het gesprek niet openen of afsluiten, kan geen beurten toewijzen aan sprekers en heeft weinig invloed op de onderwerpen die worden besproken (Thornborrow, 2002). In zijn institutionele rol als manager van het gesprek stelt de interviewer de vragen, bepaalt hij de onderwerpen, selecteert hij wie spreekt en beslist hij wanneer een antwoord adequaat is (Ibid.).

Bovendien vervullen interviewers als bemiddelaar tussen politiek en publiek een democratische functie in die zin dat wordt verwacht dat ze namens

het publiek vragen ophelderen rond beleidskwesties, politici aansprakelijk stellen voor hun daden en richting geven aan het publieke debat (Carlier, 2007). De voorzitter van het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren, Pieter Broertjes, (In Livestro, 2007) spreekt over een “*noodzakelijke tegenmacht in de democratie.*” Die tegenmacht lijkt zich steeds prominenter te manifesteren. Verschillende onderzoekers constateren een toenemende kritische houding onder journalisten (o.a. Greatbatch, 1986; Elliot & Bull 1996; Clayman & Heritage, 2006). Ook Huls (2007) stelt dat interviewers steeds scherper worden en de vragen spitsvondiger. Ten grondslag aan deze ontwikkeling ligt volgens Elliot & Bull (1996) een verschuiving in de machtsbalans tussen tv-journalistiek en politiek. Toen politici in de begin jaren 50 voor het eerst op tv verschenen, waren de omroepen voornamelijk op zoek naar samenwerking met de politici. Het interview werd gezien als een manier waarop de politicus zijn mening kon verkondigen zonder direct de camera toe te hoeven spreken (Bull & Elliot, 1998). De interviewstijl sloot hier bij aan en was vooral zeer eerbiedig (Elliot & Bull, 1996). De groei van televisie tot massamedium maakt echter dat politici tegenwoordig actief op zoek zijn naar zendtijd in hoop meer kiezers te kunnen bereiken. Met als gevolg een toename van autoriteit bij tv-interviewers om de onderwerpen te bepalen en een kritischere interviewstijl te hanteren.

Politici zijn tegenwoordig in tv-interviews te gast bij professionele interviewers die hun rol als kritische onderzoekers van het politieke beleid zeer serieus nemen. De politici staan voor de taak zich zo goed mogelijk te presenteren aan het publiek terwijl ze geconfronteerd worden met een grote hoeveelheid doordringende en opopperende vragen, gesteld door interviewers die zich presenteren als ‘waakhond van de democratie’ (o.a. Clayman, 2006).

1.2.2 Neutraliteit in de context van het tv-interview

Verschillende onderzoekers (o.a. Hutchby, 2006; Clayman & Heritage, 2002a) wijzen erop dat de kritische houding die wordt verwacht van hedendaagse tv-interviewers botst met de eveneens belangrijk geachte norm van journalistieke neutraliteit. Op neutraliteit georiënteerde waarden, zoals nauwkeurigheid van feiten, evenwicht in tegenstrijdige gezichtspunten, en objectieve presentatie, worden gezien als de grondbeginselen van de journalistieke cultuur (Clayman & Heritage, 2002a) en zijn vastgelegd in verschillende gedragscodes (o.a. “Code voor de Journalistiek”, z.j.). Van tv-interviewers wordt verwacht dat zij deze gedragscodes volgen en objectief zijn in hun benadering van politici. Aan de andere kant wordt van de interviewers verwacht dat ze als ‘tegenmacht in de democratie’ kritisch zijn en de politici confronteren met opopperende feiten en meningen. Dit leidt voor interviewers tot een dilemma. Bij een objectieve houding worden zij als het ware beperkt in de uitvoering van hun kritische functie. Wanneer interviewers echter hun democratische functie vervullen en politici confronteren met opopperende feiten en meningen lopen zij de kans bekritiseerd te worden wegens een gebrek aan neutraliteit.

Interviewers reageren volgens Clayman (1992) op deze conflicterende normen door hun vragen dusdanig te ontwerpen dat ze zich enerzijds conformeren aan de neutraliteitsnorm, maar anderzijds tegelijkertijd een kritische houding uitdrukken. Omdat het doel van het stellen van een vraag normaal gesproken een verzoek om iemands standpunt is en niet het geven van een mening heeft de vraagvorm een intrinsieke neutrale waarde (Clayman & Heritage, 2002a). Dit is de reden waarom, wanneer interviewers worden beschuldigd van partijdigheid, ze zich kunnen beroepen op het feit dat ze “*enkel een*

vraag stelden” (Clayman & Heritage, 2002a, p. 152) (voor een illustratie van dit type verdediging, zie voorbeeld 11 (V⁸), pag. 19). Het stellen van vragen wordt dus gezien als een neutrale vorm van interactie. Door standpunten en meningen op verschillende manieren in vraagstellingen in te bedden, bijvoorbeeld door deze als inleiding van de vraag te presenteren, kunnen interviewers stem geven aan controversiële gezichtspunten zonder dat wordt aangenomen dat ze deze gezichtspunten steunen. Ze kunnen meningen verkondigen tegenstrijdig aan die van de politicus, zonder dat deze worden opgevat als hun persoonlijke meningen. Als gevolg kunnen ze hun kritische functie vervullen, terwijl ze formeel neutraal en onpartijdig blijven (Clayman, 1992).

Hiermee herdefiniëren interviewers als het ware de neutraliteitsnorm. Terwijl ze zich bewust tonen van het belang van de op neutraliteit georiënteerde waarden zijn de meeste journalisten het ermee eens dat het onmogelijk, en bovendien onwenselijk, is om objectief te zijn in absolute zin (Harris, 1986). Wanneer interviewers volledig objectief zijn, falen ze erin namens het publiek de waarheid te onthullen. Om de werkelijke feiten te kunnen achterhalen en een evenwichtig beeld te kunnen geven, moeten interviewers de politici kritisch benaderen, en niet simpelweg een podium bieden waarop de politici hun standpunten kunnen verkondigen (Clayman & Heritage, 2002a). Een zekere mate van afstandelijkheid en vijandigheid is dus ook gewenst. Daarom streven veel journalisten niet naar neutraliteit in absolute zin, maar naar meer specifieke journalistieke doelen zoals evenwichtigheid en gelijkheid (D’Alessio & Allen, 2000). Interviewers compliceren hun vraagontwerp en maken gebruik van een breed scala aan technieken om een kritische houding in te nemen, terwijl ze zich tegelijkertijd neutraal tonen door te claimen dat ze deze technieken op een eerlijke en evenwichtige manier toepassen en alle politici op dezelfde wijze benaderen.

De neutraliteitskwestie speelt dan een rol op een ander niveau. De vraag is niet of de interviewers objectief zijn in de benadering van een politicus, maar of ze verschillende politici op een evenwichtige manier benaderen. De benadering van politici met een verschillend gedachtegoed kan met elkaar worden vergeleken en eventuele verschillen maken de interviewer vatbaar voor beschuldigingen van gebrek aan neutraliteit, oftewel bias.

Volgens D’Alessio & Allen kan bias in de media zich op verschillende niveaus manifesteren. Twee daarvan zijn van toepassing in de context van het politieke tv-interview. Ten eerste kan een ongelijke benadering zich manifesteren in de ruimte die de politici krijgen. D’Alessio & Allen (2000) spreken over ‘Coverage Bias’. Journalisten zouden bias kunnen vertonen in de fysieke hoeveelheid aandacht die zij besteden aan verschillende partijen of gezichtspunten. Het betreft hier de vorm van bias waarover Joshua Livestro (2007) spreekt wanneer hij de Publieke Omroep links noemt: “Kijk maar naar de samenstelling van de redacties van het journaal, Nova en Buitenhof. De onderwerpen zijn eenzijdig en de gasten komen heel vaak uit de linkse hoek.” In dit onderzoek wordt gesproken over ‘bias in aandacht’.

Het tweede type bias wordt door D’Alessio en Allen (2000) ‘Statement Bias’ genoemd. Deze vorm van bias heeft betrekking op de mate waarin journalisten hun eigen meningen en standpunten laten doorschemeren in de verslaggeving. Zoals gezegd, worden attitudes en standpunten door tv-interviewers geëncodeerd in de vragen die zij stellen (Harris, 1986). Zo blijven ze formeel neutraal, maar kunnen ze toch een kritische houding innemen. Tv-interviewers moeten als het ware in hun vraagontwerp een balans vinden tussen de norm van neutraliteit en de norm van vijandigheid (Clayman & Herita-

ge, 2002a). Ze moeten voldoende kritisch zijn naar de politici, maar tegelijkertijd ook hun objectieve rol blijven vervullen. Ook op dit vlak is een ongelijke benadering mogelijk. De specifieke balans die een tv-interviewer tussen de twee conflicterende normen vindt, zou kunnen verschillen afhankelijk van de geïnterviewde. De vragen die de interviewer stelt, zijn dan niet bij alle politici even objectief en vijandig; er is sprake van 'bias in vraagontwerp'.

1.2.3 Het meten van neutraliteit

In dit onderzoek wordt de neutraliteit van tv-interviewers gemeten via de twee vormen van bias zoals die hierboven zijn besproken: bias in aandacht en bias in vraagontwerp.

1.2.3.1 *Bias in aandacht*

De wijze waarop bias in aandacht kan worden gemeten, is afhankelijk van het medium waar naar wordt gekeken. In onderzoek naar bias in aandacht in gedrukte media wordt bijvoorbeeld gekeken naar de hoeveelheid aandacht in centimeters tekst, terwijl analyse van bias in aandacht op televisie zich richt op de hoeveelheid tijd die wordt besteed aan de verschillende zijden van een verhaal. In de specifieke context van het politieke tv-interview zou bias in aandacht zich kunnen uiten in een ongelijke verdeling van spreekruimte voor de verschillende politici. Als manager van het gesprek bepaalt de interviewer wie wanneer spreekt (Thornborrow, 2002). Wanneer er meerdere gasten zijn, selecteert de interviewer de spreker en bepaalt hij hoeveel aandacht de verschillende gasten krijgen. De interviewers zouden sommige politici minder vaak het woord kunnen geven of in het programma waarin de politici te gast zijn minder tijd kunnen besteden aan die politici.

1.2.3.2 *Bias in vraagontwerp*

Op basis van wat in eerder onderzoek is geleerd over journalistiek vraagontwerp hebben Clayman & Heritage (2002b, 2006, 2007) recentelijk het Question Analysis System (QAS) ontwikkeld. Met dit systeem kan de vijandigheid van journalistieke vragen worden geanalyseerd. Het systeem lijkt zeer bruikbaar om bias in vraagontwerp te meten. Met behulp van het systeem kunnen de vragen aan politici uit verschillende politieke richtingen met elkaar worden vergeleken, waarbij eventuele verschillen in vijandigheid wijzen op een gebrek aan neutraliteit in de vraagstellingen van de interviewer.

Clayman & Heritage ontleden in het QAS de vijandigheid van vragen in vijf compositieve dimensies. Elke dimensie is geoperationaliseerd in "*termen van verschillende eigenschappen van vraagontwerp die dienen als indicatoren voor die dimensie*" (Clayman & Heritage, 2007, p. 29). De indicatoren van de eerste drie dimensies hebben met name betrekking op de vorm van de vraag, terwijl de eigenschappen van de laatste twee dimensies meer gericht zijn op de inhoud. De vijf dimensies van het QAS en de onderliggende indicatoren worden in wat volgt kort uiteengezet en geïllustreerd met fragmenten uit tv-interviews die in het kader van dit onderzoek zijn verzameld en onderzocht (beschreven in paragraaf 2.2 en beschikbaar gesteld in bijlage I). Tot slot wordt een zesde dimensie beschreven die volgens de onderzoeker toegevoegd kan worden aan het systeem in de specifieke context van het tv-interview.

Initiatief

Interviewers kunnen ervoor kiezen om zich relatief passief op te stellen en geïnterviewden veel ruimte te geven in de invulling van hun antwoorden, maar ze kunnen ook initiatief tonen door vragen zo te formuleren dat de agenda van de antwoorden meer wordt afgebakend (Clayman & Heritage, 2002b).

Interviewers tonen initiatief wanneer zij (I) hun vragen inleiden met uitspraken of (II) meer dan één vraag stellen binnen een beurt.

Met inleidende uitspraken, zoals in fragment 1, kunnen journalisten contextuele achtergrondinformatie geven die de vraag die er op volgt begrijpelijk en relevant maakt voor zowel geïnterviewde(n) als publiek (Clayman & Heritage, 2002a). Inleidende uitspraken maken het bovendien lastiger voor de geïnterviewde om de er op volgende vraag te ontwijken (Clayman & Heritage, 2002a).

- (1) **Inleiding van de vraagstelling** (Pauw & Witteman 03-11-2006, vraagstelling 5, IR = Paul Witteman, GI = Jan Marijnissen)

IR: U¹ → *Jan Marijnissen, dat je je was er inderdaad niet bij, want RTL had er voor gekozen om een tweedebat te organiseren.*
U² → *Femke Halsema zei daar in De Leugen Regeert hele boze woorden over.*
U³ → *Andre Rouvoet liet vanmorgen in de Volkskrant weten dat die het een vorm van kiezersbedrog vond.*
V → *Vind je dat ook?*

In voorbeeld 1 geven de inleidende uitspraken (U¹ t/m U³) een beschrijving van de kwestie waarop de mening die vervolgens gevraagd wordt (V) betrekking heeft.

De tweede manier van het tonen van initiatief is het stellen van meerdere vragen in één beurt. Meervoudige vragen, zoals in fragment 2, vergen meer van geïnterviewden dan enkelvoudige vragen (Clayman, 1993).

- (2) **Meervoudige vraagstelling** (Pauw & Witteman 11-09-2006, vraagstelling 1, IR = Paul Witteman, GI = Lousewies van der Laan)

IR: V¹ → *Mevrouw Van der Laan, wat denkt u ervan?*
V² → *Want u heeft lang in Amerika gezeten, hè?*

In dit voorbeeld vervolgt de interviewer zijn vraag naar de mening van de geïnterviewde (V¹) direct met een vraag waarmee hij de relevantie van die mening wil benadrukken (V²). Beide vormen van initiatief kunnen ook samen worden gebruikt in één beurt om zo een zeer initiatiefrijke vraag te formuleren.

Directheid

De tweede dimensie van vijandigheid heeft betrekking op de mate van directheid van de vraagstelling. Vragen kunnen kort en bondig worden geformuleerd, maar ze kunnen ook indirect en voorzichtiger worden gesteld. (Clayman & Heritage, 2006). In het laatste geval houdt de interviewer meer rekening met mogelijk gezichtsverlies van de geïnterviewde waardoor de vragen als beleefder worden gepercipieerd (Brown & Levinson, 1987).

Directheid is geoperationaliseerd in indicatoren die wijzen op het tegenovergestelde. De dimensie wordt gemeten door te kijken naar afwezigheid van eigenschappen van vraagontwerp die op een indirect en daarmee minder vijandig karakter van de vraag duiden. Indirectheid neemt in interviews in de re-

gel de vorm aan van een expressie die voorafgaat aan de eigenlijke vraag (Clayman & Heritage, 2002b). Deze expressies verwijzen ofwel (i) naar de intentie, motivatie en mogelijkheid van de interviewer om de vraag te stellen, ofwel (ii) naar de mogelijkheid of wil van de geïnterviewde om de vraag te beantwoorden.

In het eerste geval leidt de interviewer zijn vraag in met expressies als 'ik vraag me af', 'ik wil graag vragen' of 'mag ik vragen', waarvan de laatste de meeste indirecte expressievorm is. Dit is in feite een verzoek om toestemming voor het stellen van de inhoudelijke vraag (Clayman & Heritage, 2006). Bijvoorbeeld:

(3) **Referentie interviewer** Pauw & Witteman 06-11-2006, vraagstelling 108, IR = Jeroen Pauw, GI = Rita Verdonk)

IR: V → *Mag ik je vragen om een klein stukje voor te lezen?*
 GI: *Ja.*

De interviewer voegt een element van indirectheid toe aan zijn initiële vraag (V) door deze in te leiden met een verwijzing naar de mogelijkheid om de vraag te stellen. De verwijzing is niet essentieel voor de inhoud van de vraag en had ook gesteld had kunnen worden zonder: "Lees je een klein stukje voor?". Met de inleidende expressie drukt de interviewer de vraag voorzichtiger uit.

Voorzichtigheid speelt ook een rol bij het gebruik van inleidende expressies als 'kunt u' en 'wilt u', die respectievelijk verwijzen naar de mogelijkheid en de wil van de geïnterviewde om de vraag te beantwoorden. Deze expressies voegen een element van indirectheid toe omdat ze de geïnterviewde de mogelijkheid bieden om de vraag te ontwijken (Clayman & Heritage, 2002b). 'Kunt u' expressies, zoals in fragment 4, bieden die mogelijkheid op basis van externe omstandigheden.

(4) **Referentie geïnterviewde** (Pauw & Witteman 18-10-2006, vraagstelling 21, IR = Jeroen Pauw, GI = Jan Peter Balkenende)

IR: V → *Noooo. Daar zijn we wel achter gekomen. Zou u een heel klein stukje kunnen voorlezen uit die brief?*
 GI: *Nee. Lee leest u maar even voor.*

'Wilt u' expressies bieden de mogelijkheid de vraag te ontwijken op basis van persoonlijke voorkeur en zijn daarmee nog voorzichtiger en indirecter (Clayman & Heritage, 2006).

Zowel verwijzingen naar de geïnterviewde als naar de interviewer verzachten de inbreuk van de vraag. Afwezigheid van deze verwijzingen wijst dus op een directere vraagstelling en daarmee een hogere mate van vijandigheid.

Assertiviteit

Zoals gezegd is het onmogelijk en onwenselijk volledig neutraal te zijn. Vragen bevatten onvermijdelijk attitudes en gezichtspunten (Harris, 1986). Ze verschillen echter in de mate waarin ze die gezichtspunten uitdrukken en daarmee impliciet een bepaald antwoord als verwacht of gewenst presenteren. Clayman & Heritage (2002b) spreken in dit verband over assertiviteit; de mate waarin aspecten van vraagontwerp verwachtingen uitdrukken ten aanzien van het antwoord.

Bij de operationalisering van assertiviteit beperken Clayman & Heritage (2002b) zich tot gesloten vragen, waar de dimensie het duidelijkste zichtbaar is. Vragen kunnen een ja of nee 'prefereren' (Schegloff, 1988-89) door middel van (i) een suggestieve inleiding, (ii) een suggestieve vraagstelling, of een combinatie van beide, zoals in fragment 5.

(5) Suggestieve inleiding en suggestieve vraagstelling (Pauw & Witteman 11-09-2006, vraagstelling 35, IR = Jeroen Pauw, GI = Alexander Pechtold)

IR:	U ¹ →	<i>Nou ja, kijk vanuit die doodstraf je kunt toch ook zeggen dat als Sadam Hoessein wordt uitgeleverd aan een tribunaal.</i>
	U ² →	<i>Waar waar de de meeste partijen het allemaal mee eens waren dat dat tribunaal er was, want het eigen volk zou die man moeten berechten.</i>
	U ³ →	<i>En als je dan weet dat in die cultuur doodstraf bovenaan staat,</i>
	V →	<i>dan is het toch niet zo gek dat die dat Sadam Hoessein ook die doodstraf krijgt?</i>

Niet alle inleidingen oefenen druk uit op het antwoord op de vraag. Zo geven de inleidende uitspraken in fragment 1 alleen informatie over de kwestie waar de vraag betrekking op heeft. In fragment 5 gebeurt er echter meer. Hier geeft de interviewer niet alleen informatie, maar ook argumenten in de inleiding (U¹ t/m U³) die aansturen op een bevestigend antwoord. Ook de suggestief geformuleerde vraag (V) probeert de vanzelfsprekendheid van een ja als gewenst antwoord te onderstrepen. Volgens Clayman & Heritage (2002a) hebben vragen met een negatieve formulering, zoals 'is het niet' en 'wil je niet', een sterke voorkeur voor een bevestigend antwoord. Zij nemen deze vraagvorm daarom mee als indicator voor de suggestieve vraagstelling. In het Nederlands is het gebruik van 'niet' als suggestief element echter niet de enige manier waarop interpretaties of vooroordelen van de interviewer in de formulering van de vraag kunnen worden opgenomen. Korswagen (1992, p. 43) onderscheidt vier andere manieren waarop interviewers "het gewenste antwoord min of meer in hun vraag inbakken". Dat gebeurt door: toevoeging van woordjes als 'toch', zoals in fragment 5; vraagwoordjes als 'hè?'; formuleringen met ingebouwde uitnodiging tot instemming; en bepaalde twijfel of onzekerheid scheppende werkwoordconstructies als 'zouden we'.

Al deze suggestieve vraagvormen hebben gemeen dat ze de vraag zo ontwerpen dat een bepaald antwoord de voorkeur heeft boven andere antwoorden. Afhankelijk van de standpunten van de geïnterviewde kan die voorkeur meewerkend of tegenwerkend zijn. Wanneer het geprefereerde antwoord aansluit bij de mening van de geïnterviewde is de voorkeur relatief meewerkend, in die zin dat deze niet nadelig en wellicht zelfs gunstig is voor de geïnterviewde (Clayman & Heritage, 2002b). Dit is anders wanneer de vraag een antwoord preferereert dat niet aansluit bij de positie van de geïnterviewde, zoals in fragment 5. De geïnterviewde heeft zich voorafgaand aan het fragment kritisch uitgelaten over premier Balkenende omdat deze het aan Sadam Hoessein opgelegde doodvonnis niet heeft afgekeurd. De inleiding (U) en formulering van de vraag (V) die hierop volgt heeft niet alleen een sterke voorkeur voor een ja als antwoord, maar gaat daarmee ook direct tegen de positie van de geïnterviewde in. Er is hier sprake van een tegenwerkende voorkeur.

Oppositie

De vierde dimensie, oppositie, heeft betrekking op de mate waarin de interviewer standpunten inneemt tegenovergesteld aan die van de geïnterviewde

(Clayman & Heritage, 2007). Het gaat om het stellen van vragen die inhoudelijk (over)kritisch zijn ten aanzien van de geïnterviewde of zijn partij.

Interviewers kunnen opposerende standpunten uitdrukken (i) in de inleiding van de vraag alleen, of (ii) in het ontwerp van de vraag in zijn totaliteit.

Inleidingen zijn opposerend wanneer zij uitspraken bevatten die afkeuring uiten ten aanzien van opmerkingen of acties van de geïnterviewde. Het gaat om uitspraken die expliciet ingaan tegen wat de geïnterviewde heeft gezegd, uitspraken die onenigheid uitdrukken met de geïnterviewde, opmerkingen die de geïnterviewde wijzen op dissonantie tussen woorden en daden, of opmerkingen die, zoals in fragment 6, kritiek leveren op het beleid van de geïnterviewde.

(6) Opponerende inleiding (Pauw & Witteman 18-10-2006, vraagstelling 47, IR = Jeroen Pauw, GI = Jan Peter Balkenende)

-
- IR: U → *We hadden gisteravond hier wethouder Aboutaleb uit uh Amsterdam. Uhh die zich nogal opwond over het feit dat juist uh dit kabinet onder uw leiding zo weinig aandacht had gegeven voor de uhh problemen die Amsterdam met dit probleem heeft. Ik haal we laten even dat fragmentje terugzien.*
 V → *We en zijn benieuwd hoe uw reactie daarop is?*
-

De kritiek die in de inleiding wordt geuit komt lang niet altijd voor rekening van de interviewer zelf. Om zijn formeel neutrale positie in stand te houden, schrijft een interviewer het standpunt vaak toe aan een derde persoon (Heritage & Roth, 1995). Dat kan een individu zijn, zoals in fragment 6, maar het kan ook gaan om een groep of categorie personen, zoals 'deskundigen' of 'links' (Clayman & Heritage, 2002a). In fragment 6 stelt de interviewer in de inleiding dat de geïnterviewde te weinig aandacht zou hebben gehad voor de problematiek in de grote steden, maar voordat hij de kritiek uit, schrijft hij deze eerst toe aan Ahmed Aboutaleb, toen wethouder in Amsterdam.

Clayman & Heritage (2002b) onderscheiden opposerende inleidingen verder op basis van de relatie die de inleiding heeft met de vraag die er op volgt. In sommige gevallen is de vraag enkel gericht op de inleiding en wordt de geïnterviewde gevraagd een reactie te geven op de kritiek. In fragment 6 krijgt de geïnterviewde bijvoorbeeld een kans te reageren (V) op de beschuldigingen van Ahmed Aboutaleb (U). In andere meer vijandige gevallen vooronderstelt de vraag de opposerende inleiding. Met andere woorden, de kritiek in de inleiding wordt voor waar aangenomen en de vraag borduurt voort op deze kritiek (Clayman & Heritage, 2002b), zoals in fragment 7.

(7) Opponerende inleiding (Pauw & Witteman 07-09-2006, vraagstelling 37, IR = Paul Witteman, GI = Mark Rutte)

-
- GI: *Maar die ((over VVD Kamerlid Anton van Schijndel)) zegt nee maar die zegt je moet nu, hè terwijl tegen Turkije is gezegd we gaan een proces in om te kijken of jullie erbij kunnen komen. Dat loopt nu. Zeer kritisch. Wordt goed gevolgd. Als het niet klopt komen ze er niet bij. Van Schijndel zegt, je moet nu al tegen Turkije zeggen dat ze er sowieso niet bij komen. Dan zeg ik ja, maar dat is natuurlijk raar, als je eerst als internationale gemeenschap of als Europese Unie zegt we gaan die discussie aan met jullie.*
 IR: U¹ → *Ja, maar van Schijndel zegt ook a, dat uh uh het aantal martelingen er nog steeds is. Nou daar zijn vandaag nog berichten over naar buiten gekomen.*
 U² → *En b, dat er nu dat het schip nu op zo'n koers ligt dat er eigenlijk niks anders kan gebeuren dan dat Turkije gewoon binnenkomt.*
 V → *Dus je moet nu straight zijn en zeggen Turkije nee.*
-

De interviewer brengt in de inleiding van zijn vraag twee argumenten in (U¹ en U²) tegen het standpunt van de geïnterviewde dat Turkije bij de Europese Unie mag komen mits het aan strenge eisen voldoet. In de vraag die hierop volgt (V), wordt geen reactie gevraagd op de argumenten, maar wordt op basis van de argumenten een conclusie getrokken die tegenstrijdig is aan het standpunt van de geïnterviewde. De opponerende inleiding is in dit laatste fragment vijandiger, omdat de geïnterviewde geen directe mogelijkheid krijgt zich te vereren tegen de oppositie. De argumenten staan niet ter discussie.

Naast de inleiding op zichzelf kan ook de vraag gezamenlijk met de inleiding of een vraag zonder inleiding opponerend zijn. In die gevallen spreken Clayman & Heritage (2007) over algehele oppositie. Bij een ingeleide vraag is sprake van algehele oppositie wanneer zowel in de inleidende uitspraken als in de vraag die er op volgt een kritische houding wordt ingenomen. Bij algeheel opponerende vragen zonder inleiding gaat het meestal om vervolgvragen waarin de interviewer expliciet ingaat tegen de uitspraken van de geïnterviewde voorafgaand aan de vraag (Clayman & Heritage, 2002b), zoals in fragment 8.

(8) Algehele oppositie (Pauw & Witteman 30-10-2006, vraagstelling 41-43, IR = Jeroen Pauw, GI = Agnes Kant)

IR:	V ¹ →	<i>Maar ze zit daar wel vanwege de verkiezingen?</i>
GI:	A →	<i>Vanwege de verkiezingen. Nee. Ze zit daar om uh om dat gevraagd is door de redactie van vertel eens hoe is dat nou een moeder in de politiek.</i>
IR:	V ² →	<i>Nee dit gaat om het beeld van de leuke Agnes Kant die niet alleen zelf leuk is, maar ook nog een leuke dochter heeft. Kijk kijk eens, die zit bij Catherine. Moet je kijken.</i>

In fragment 8 stelt de geïnterviewde in haar antwoord (A) dat de aanname (V¹) die de interviewer maakt niet klopt. De interviewer pareert deze stelling vervolgens door de redenering te expliciteren die achter zijn oorspronkelijke aanname zat (V²). De interviewer levert daarmee oppositie door tegen het antwoord van de geïnterviewde in te gaan.

Verantwoording

Volgens Carlier (2007) is het verantwoordelijk houden van politici voor hun beleid een van de belangrijke democratische functies die journalisten vervullen in de arena van het tv-interview (paragraaf 1.2.1). Direct gerelateerd aan deze functie is de laatste dimensie van vijandigheid van Clayman & Heritage (2007), verantwoording, de mate waarin vragen de geïnterviewde expliciet verzoeken beleid te verantwoorden.

Wanneer een interviewer een verantwoordingsvraag stelt, weigert hij in feite de gemaakte beleidsbeslissing kritiekloos te accepteren. Hij verlangt van de geïnterviewde dat deze de genomen beslissing rechtvaardigt en neemt daarmee op zijn minst impliciet een vijandige houding in (Clayman & Heritage, 2006). De mate van vijandigheid hangt af van de wijze waarop de interviewer de verantwoordingsvraag formuleert. Hij kan er voor kiezen om formeel 'neutraal' te blijven en de geïnterviewde enkel te vragen waarom hij iets gedaan heeft, zoals in fragment 9.

(9) Neutrale verantwoordingsvraag (Pauw & Witteman 14-11-2006, vraagstelling 8, IR = Jeroen Pauw, GI = Marco Pastors)

IR:	U ¹ →	<i>Theo van Gogh is een aantal jaren geleden vermoord.</i>
	U ² →	<i>Paul Cliteur is ook al een tijd geleden uh uh gestopt met schrijven omdat die zich wat ongemakkelijk voelde. En toen er specifiek naar gevraagd werd mjah zei die dat het ook wel een beetje meeviel, maar die gewoon op dit moment geen zin had om zich verder in de discussie te mengen.</i>
	V →	<i>De vraag is eigenlijk, <u>waarom</u> komt u nu met zo'n hard punt?</i>
GI:	A →	<i>Nou uh om nog even over de over over op de actualiteit uh uh in te gaan uh vorige week was er nog een imam die uhh uh Hirsi Ali uh tongkanker uh toewenste en de de moord op Van Gogh vergoelijkt...</i>

In dit geval leidt de interviewer zijn neutrale verantwoordingsvraag (V) in met uitspraken (U¹ en U²) die de 'waarom vraag' rechtvaardigen en afbakenen. De interviewer kan er ook voor kiezen zijn neutrale positie te verlaten door de genomen beleidsbeslissing als twijfelachtig of onverklaarbaar te portretteren. Zoals geïllustreerd in fragment 10, vraagt de interviewer zich in dit geval in feite hardop af hoe de geïnterviewde tot de beleidsbeslissing heeft kunnen komen.

(10) Beschuldigende verantwoordingsvraag (Pauw & Witteman 07-09-2006, vraagstelling 39-40, IR = Paul Witteman, GI = Mark Rutte)

IR:		<i>Staat er iets over in het verkiezingsprogramma van de VVD?</i>
GI:		<i>Nee.</i>
IR:	V ¹ →	<i><u>Hoe kan dat?</u></i>
	V ² →	<i>Is toch een belangrijk onderwerp geweest? Bolkenstein is er jaren lang mee aan de slag geweest.</i>
GI:	A →	<i>Ja. Luister uhh in het verkiezingsprogramma ga je niet alle standpunten die iedereen al lang kent weer opnieuw opnemen...</i>

In dit fragment wordt een beschuldigende verantwoordingsvraag gesteld (V¹) die samen met de suggestieve vraag die er op volgt (V²) impliceert dat er geen acceptabele verklaring is voor de beleidsbeslissing van de geïnterviewde.

Het meer vijandige karakter van de beschuldigende verantwoordingsvraag is ook zichtbaar in de reactie van de geïnterviewde. Terwijl de geïnterviewde in fragment 8 redelijk onaangeslagen door gaat met zijn redenering (A), reageert de geïnterviewde in fragment 9 veel feller en begint hij zichzelf direct te verdedigen (A).

Persistentie als zesde dimensie

Clayman & Heritage (2002) stellen dat het QAS gebruikt kan worden om zowel het vraagontwerp te analyseren in tv-interviews als in persconferenties. Zij gaan daarmee voorbij aan eventuele verschillen tussen de twee specifieke contexten. Hoewel de contexten inderdaad veel overeenkomsten bevatten, beide behelzen een directe confrontatie tussen journalist en politicus, is er ook een belangrijk verschil. In tegenstelling tot de persconferentie, die wordt gekarakteriseerd door een groot aantal vragenstellers die vanuit verschillende agenda's slechts één of enkele vragen stellen, staat het een-op-een interview een meer ononderbroken reeks van vragen toe van dezelfde interviewer(s). Hoewel dit een klein verschil lijkt, heeft het relatief grote gevolgen. Het maakt interactie mogelijk tussen de gespreksdeelnemers, waardoor de interviewer onder andere kan reageren op de adequaatheid van de antwoorden van de

geïnterviewde (Greatbatch, 1988). Het adequaat beantwoorden van een vraag wordt min of meer als moreel verplicht gezien binnen de setting van het tv-interview (Clayman, 2001b). Wanneer een geïnterviewde faalt in het geven van een (samenhangend) antwoord kan de interviewer hem/haar hiervoor ter verantwoording roepen en alsnog trachten een bevredigend antwoord te krijgen (Pomerantz, 1984). Op basis van deze bevindingen stelt de onderzoeker voor persistentie als zesde dimensie van vijandig vraagontwerp toe te voegen aan het QAS. Persistentie heeft betrekking op de vasthoudendheid van de interviewer in het verkrijgen van adequate antwoorden op zijn/haar vragen. De interviewer kan het verkregen antwoord, ongeacht de aard daarvan, accepteren en verder gaan, maar hij kan ook proberen een antwoord te krijgen dat meer bloot legt.

Wanneer de interviewer geen genoegen neemt met het gegeven antwoord kan hij ervoor kiezen (i) de vraag te herhalen (Clayman, 2001b) en de geïnterviewde zo als het ware een tweede kans geven om de vraag alsnog naar tevredenheid te beantwoorden.

Met het (ii) interrumperen van de beurt van de geïnterviewde geeft de interviewer al tijdens het antwoord aan dat hij het niet adequaat vindt (Billmes, 1999). Dat kan zijn omdat de geïnterviewde de beurt niet gebruikt om een antwoord te geven op de vraag of omdat deze onnodig uitwijdt.

Tot slot kan de interviewer ervoor kiezen (iii) de geïnterviewde expliciet ter verantwoording te roepen voor het inadequaate beantwoorden van de vraag (in Clayman, 2001b).

Alle drie de indicatoren worden geïllustreerd in fragment 11. In dit fragment behandelen de interviewers de opmerking van Pieter Winsemius, partijgenoot van de geïnterviewde Rita Verdonk, die aangaf in een nieuw kabinet de portefeuille van Verdonk als Minister van Vreemdelingenzaken en Integratie wel over te willen nemen.

(11) Herhaling vraagstelling, aanspreken op vraagontwijking en interruptie (Pauw & Witteman 06-11-2006, vraagstelling 49-56, IR1 = Paul Witteman, IR2 = Jeroen Pauw, GI = Rita Verdonk)

-
- IR1: V¹ → *En vindt u dat een goed idee dat. Vindt u het een goed idee dat hij dat karwei van u gaat afmaken?*
- GI: *Nou kijk, wat ik vind is dat uh dit is een inventariserend rapport wat hij heeft gemaakt en we hebben nog grote problemen in de wijken. Maar het gaat mij te ver, en dat was uw eerste opmerking, dat het allemaal integratieproble[matiek is. En ik heb gezegd d'r zit een complex//*
- IR1: V² → *[Ja. Dat heeft u gezegd, maar bent vindt u het erg als hij dat karwei gaat afmaken?*
- GI: *Nou kijk, dat is ik vind niet dat je dat op die manier kunt zeggen. We zijn allemaal afhankelijk van de formatie-[onderhandelingen. Laten we die nou eens afwachten en dan zien we wel wat eruit [komt.*
- IR1: V³ → *[Of bent u wel blij als u ervan af bent? Van die portefeuille.*
- GI: *(<) Uh ik uh moet zeggen d'r is vroeger natuurlijk wel eens gezegd het is een hoofdpijnportefeuille. Nou, dat is het niet, maar ik krijg van het integratie gedeelte, daar krijg je wel grijze haren van. Ik bedoel, d'r moet een hele cultuurverandering tot stand gebracht wor[den. (Onder)//*
- IR1: V⁴ → *[Dus u vindt het niet erg als u eraf gaat?*
- GI: *Nou. Ik nee ik het interesseert me ook ontzettend. En ik ben er ook heel erg mee bezig. Dus ja het interesseert me zeker wel als het uhh als ik eraf zou uh gaan. [Zeker natuurlijk, maar dat geld ook voor immigratie.*
- IR1: V⁵ → *[Ja. U u u blijft het liever doen?*

GI: *Nou, dat zeg ik niet. U weet, ik heb het net gezegd, het gaat om die formatieonderhandelingen. Dus [ja//*
IR1: V⁶ → *[Nee. Het gaat erom ik [vroeg naar wat u wil.*
IR2: V⁷ → *[Nee, maar het gaat om
wat u [wil.
GI: *[Nee. Neehehehehe nee ja en dan is de volgende conclusie van uh
goh en u zegt net over meneer Winsemius dat. Ik ken u langzamerhand
wel een beetje heren. Neehee gaat dus niet gebeuren.*
IR2: *Nee.*
IR1: V⁸ → *=Maar we uh wij stellen gewoon vragen en (dan begrijpt ik niet.) Of u zegt
ja we ik ken u als interviewers en ik geef liever geen antwoord. Maar zo
ken ik u weer niet.**

Wanneer de interviewer vraagt of Verdonk de opvolging een goed idee vindt (V¹), geeft ze geen adequaat antwoord op die vraag. Ze gaat wel in op het onderwerp van de vraag, maar beantwoordt de vraag niet in termen van de actie die de vraag van Verdonk verlangt: een ja/nee antwoord. Als resultaat herhalen de interviewers de vraag maar liefst 6x (V² t/m V⁷), waarbij ze Verdonk alle zes de keren ook interrumpen. Wanneer Verdonk de vraag vervolgens openlijk ontwijkt, spreken de interviewers haar expliciet aan op de reeks inadequate antwoorden (V⁸).

Met de interrupties, de herhaling van de vraagstelling en het aanspreken van de geïnterviewde op de vraagontwijking geven de interviewers, aan zowel de geïnterviewde als het publiek, aan dat ze de vraag inadequaat beantwoord vinden. Ze tonen zich vasthoudend in het verkrijgen van een adequaat antwoord en uiten daarmee vijandigheid in de vragen die ze stellen.

Door persistentie als zesde dimensie toe te voegen aan het QAS wordt een aanvullende vorm van vijandig vraagontwerp meegenomen die van toepassing is in de specifieke context van het tv-interview.

1.3 Doelstelling

De doelstelling van het onderzoek kan nu als een tweeledige worden geformuleerd:

1. Het leveren van een empirische bijdrage aan de discussie over de neutraliteit van de Nederlandse media.
2. Het leveren van een conceptuele bijdrage aan de ontwikkeling van een meetinstrument voor neutraliteit in tv-interviews.

2 Methoden

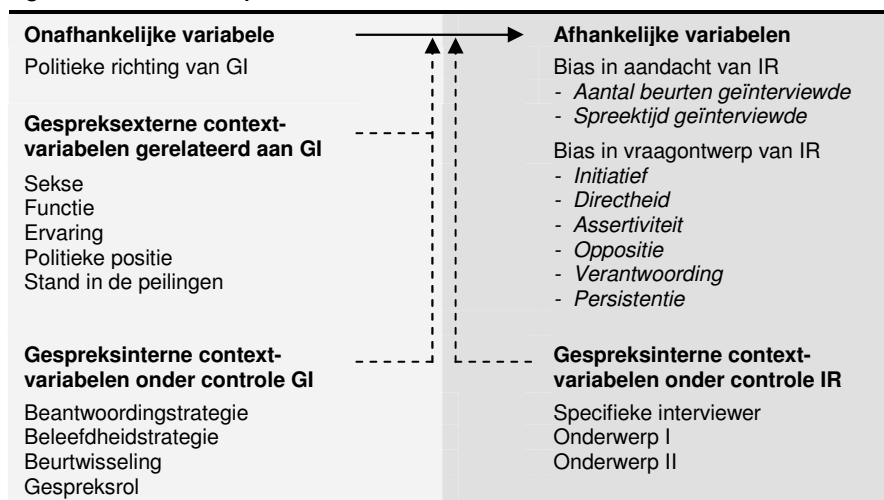
In dit hoofdstuk worden de methoden van het onderzoek uiteengezet. Achtereenvolgens wordt de opzet van het onderzoek, de verzameling van het onderzochte materiaal en de analyse van het materiaal besproken.

2.1 Onderzoeksopzet

Om een antwoord te vinden op de vraag of interviewers neutraal zijn, is een meervoudige gevalstudie uitgevoerd. Door middel van gespreksanalyse van twaalf politieke tv-interviews is gezocht naar bias in de wijze waarop verschillende politici door interviewers worden benaderd. Er is gekeken in hoeverre de politieke richting van de geïnterviewde politici bepalend is voor verschillen in het gedrag van de interviewers, meer specifiek voor bias in hun aandacht voor de politici en bias in het ontwerp van hun vraagstellingen. Omdat er in het onderzoek gebruik is gemaakt van natuurlijk taal materiaal konden niet alle variabelen buiten politieke richting onder controle worden gehouden. Wanneer er een relatie wordt gevonden tussen de politieke richting van de geïnterviewden en het gedrag van de interviewers, dan zouden dergelijke variabelen hieraan ten grondslag kunnen liggen. Verschillen in benadering zouden bijvoorbeeld het gevolg kunnen zijn van andere eigenschappen van de geïnterviewden, zoals zijn/haar sekse of hoeveelheid ervaring in de politiek. Een andere mogelijkheid is dat een verschillende benadering het gevolg is van de keuzes die de geïnterviewden en interviewers maken in de gespreksinterne context. Politici zouden bijvoorbeeld anders kunnen worden benaderd omdat zij vaker de vragen van de interviews ontwijken. Om dergelijke alternatieve verklaringen uit te sluiten en een genuanceerd beeld te kunnen geven, is de invloed van zo veel mogelijk contextvariabelen in de analyses meegenomen.

Figuur 1 geeft de onderzoeksopzet schematisch weer. De verschillende variabelen worden verder uiteengezet in paragraaf 2.3. Eerst wordt dieper ingegaan op het voor het onderzoek verzamelde materiaal.

Figuur 1 Onderzoeksopzet in schema

2.2 Materiaalverzameling

2.2.1 Materiaal

Voor de meervoudige gevalsstudie zijn twaalf interviews geselecteerd uit de Nederlandse late night talkshow Pauw & Witteman, op werkdagen live uitgezonden door de VARA/NPS op Nederland 1. In de circa één uur durende show bespreken presentatoren Jeroen Pauw en Paul Witteman “*de urgentie van de actualiteit, de waan van de week en het gesprek van de dag*” (“Pauw & Witteman”, 2008) met gasten uit de wereld van de politiek, cultuur en wetenschap.

Eén uitzondering daargelaten zijn alle geselecteerde interviews uitgezonden in de laatste 10 weken voor de Tweede-Kamerverkiezingen van 22 november 2006. In iedere uitzending werd één lijsttrekker of kamerlid geïnterviewd, tezamen met twee of drie niet politieke gasten. In het onderzoek zijn alle fragmenten uit de twaalf uitzendingen bestudeerd waarin Pauw & Witteman in gesprek waren met de politici. Gesprekken tussen de interviewers en de overige gasten en tussen de gasten onderling zijn niet geanalyseerd. In totaal was de duur van het geanalyseerde materiaal 186 minuten.

Een aantal overwegingen heeft de doorslag gegeven om te kiezen voor de talkshow Pauw & Witteman als onderzoeksmateriaal. In de eerste plaats zijn de interviews live uitgezonden. De gesprekken werden rechtstreeks op het moment van uitzending gevoerd. Dit heeft als voordeel dat het bestudeerde taalgedrag spontaan en natuurlijk is. De confrontatie tussen journalist en politicus is in een live tv-interview direct en onbewerkt. Hoewel er voorafgaand aan de uitzendingen enige planning en voorbereiding kan zijn geweest, is het verloop van de gesprekken, zoals het zich in ‘real-time’ ontwikkelt, niet van te voren bepaald. Het is een ongescript product van hoe de interviewers en geïnterviewden met elkaar om gaan, “*van beurt tot beurt en moment tot moment*” (Clayman & Heritage, 2002a, p. 6). Het live tv-interview geeft daarmee een aansprekend directe kijk op de relatie tussen journalist en politicus. Een relatie waarin mogelijke bias rechtstreeks zichtbaar is in het ongecensureerde taalgedrag van de interviewers (Clayman & Heritage, 2006). Ten tweede zijn Pauw & Witteman specifiek doelwit van beschuldigingen ten aanzien van vermeende subjectiviteit. Zo gaat Partij voor de Vrijheid lijsttrekker Geert Wilders niet in op uitnodigingen van Pauw & Witteman om in het programma te verschijnen, omdat hij het “*een verschrikkelijk programma vindt met twee linkse gasten als presentatoren*” (Wilders, 2007b). Ook minister-president, en lijsttrekker van het CDA, Jan Peter Balkenende uit kritiek op de talkshow. Na afloop van een uitzending waarin hij te gast was, liep hij woedend weg omdat hij het einde van het interview, waarin Pauw & Witteman zeven ‘Balkenende-bloopers’ toonden, “*onacceptabel*” en “*geen manier van werken*” vond (Balkenende, 2006). Als ogenschijnlijk schoolvoorbeeld van de vermeende ‘linkse media’ is Pauw & Witteman bij uitstek geschikt om beschuldigingen ten aanzien van gebrek aan neutraliteit te toetsen. De derde reden om te kiezen voor Pauw & Witteman is de grote gelijkenis in de context waarin de twaalf interviews plaatsvonden. Alle politici zijn door dezelfde interviewers, in hetzelfde decor (zie voorblad), in dezelfde opzet en in een tijdbestek van minder dan een half jaar geïnterviewd. De invloed van een groot aantal contextfactoren, zoals locatie en tijdsgeest, zal daarom minimaal zijn. Tot slot was ook het ruime aanbod in aantal uitzendingen waarin politici te gast waren een reden om te kiezen voor Pauw & Witteman. Dit maakte het mogelijk een adequate selec-

tie van interviews (tabel 1) te maken op basis van de voor de onderzoeksvraag relevante variabelen.

Tabel 1 Overzicht bestudeerde interviews

Nr.	Datum	Politicus		Functie	Partij	Richting
01	03-11-06	Jan Marijnissen	♂	Lijsttrekker	SP	Links
02	30-10-06	Agnes Kant	♀	Kamerlid	SP	Links
03	17-11-06	Femke Halsema	♀	Lijsttrekker	GroenLinks	Links
04	18-01-07	Mariko Peters	♀	Kamerlid	GroenLinks	Links
05	09-11-06	Alexander Pechtold	♂	Lijsttrekker	D66	Centrum
06	11-09-06	Lousewies van der Laan	♀	Kamerlid	D66	Centrum
07	18-10-06	Jan Peter Balkenende	♂	Lijsttrekker	CDA	Centrum
08	13-09-06	Maxime Verhagen	♂	Kamerlid	CDA	Centrum
09	07-09-06	Mark Rutte	♂	Lijsttrekker	VVD	Rechts
10	06-11-06	Rita Verdonk	♀	Kamerlid	VVD	Rechts
11	14-11-06	Marco Pastors	♂	Lijsttrekker	Eén NL	Rechts
12	25-10-06	Joost Eerdmans	♂	Kamerlid	Eén NL	Rechts

De twaalf bestudeerde interviews zijn geselecteerd op grond van de politieke richting, de politieke functie en het geslacht van de geïnterviewde politici. Op basis van sociologische positionering van de politieke partijen op een schaal van links naar rechts (zie paragraaf 2.3.2) is vastgesteld welke van de politieke partijen de meest prototypische partijen waren op links en rechts, en welke partijen het beste aansloten bij het politieke centrum. Van ieder van deze partijen is een interview met de lijsttrekker en een interview met één van de kamerleden geselecteerd. De verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke politici is daarbij zo gelijk mogelijk gehouden (7/5).

2.2.2 Methode van verzameling

De twaalf interviews zijn verzameld via de website van Pauw & Witteman ("Uitzending gemist", 2007), waar alle afleveringen, volledig en onbewerkt, als streaming videobestand elektronisch beschikbaar worden gesteld. Met behulp van het computerprogramma Replay AV 8.41 zijn de afleveringen van de internetpagina gekopieerd en opgeslagen op DVD (Appendix I).

De kwaliteit van de kopieën is gelijk aan de originele videostreams en afdoende voor een diepgaande gespreksanalyse. Interviewers en geïnterviewden zijn ten alle tijden goed te verstaan en het beeld is scherp genoeg om in het programma getoonde voorwerpen en fragmenten goed te kunnen zien. Voordeel van het hebben van beeld bij de gesprekken is dat uitingen van non-verbale communicatie, zoals gezichtsuitdrukking en handgebaren, niet verloren gaan (Hutchby & Wooffitt, 1998). Dergelijke communicatie-uitingen zijn niet afzonderlijk meegenomen in de analyse, maar zijn wel gebruikt ter ondersteuning van de codering van de verbale uitingen, zoals deze is beschreven in paragraaf 2.3.5.

Omdat in het onderzoek gebruik kon worden gemaakt van bestaande opnamen was het niet noodzakelijk voor de onderzoeker om lijfelijk aanwezig te zijn bij de interviews. De interviewers waren op het moment van de interviews ook niet op de hoogte van dit onderzoek of de onderzoeksvraag. De onderzoeker of het onderzoek kunnen dus geen invloed hebben gehad op het verloop van de bestudeerde interviews.

2.2.3 Transcriptie

Om gedegen analyse van de tv-interviews mogelijk te maken, zijn de interviews getranscribeerd. Dat wil zeggen dat de opnamen herhaaldelijk zijn bekeken en daarbij minutieus zijn uitgeschreven (Hutchby & Wooffitt, 1998).

De functie van de uitgeschreven transcripten is tweeledig. Enerzijds vormen de transcripten een representatie van de interviews waarin details van spraak en interactie zijn vastgelegd (Ibid.). Anderzijds vormen ze een selectie van de relevante informatie uit de interviews. Enkel die details van spraak en interactie zijn getranscribeerd die van belang waren voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag (Huls, 2001). Het betreft in dit geval details die te maken hebben met gespreksinhoud of gespreksstructuur. Met betrekking tot inhoud geven de transcripten weer wat een spreker zegt, tegen wie wordt gesproken en of de gespreksbijdrage een vraag of een andere spreekhandeling betreft. Met betrekking tot structuur is weergegeven of een spreker wacht op zijn beurt voordat hij begint met spreken, of twee of meer personen tegelijk aan het woord proberen te komen en of iemand zijn gespreksbijdrage kan afmaken. In de transcripten is op de momenten waar de interviewers in gesprek zijn met andere gasten of de gasten onderling in gesprek zijn, volstaan met een globale omschrijving van wie wat tegen wie zegt.

De gebruikte symbolen in de transcripten zijn ontleend aan de notatieconventies van de Conversatie Analyse, zoals deze zijn ontwikkeld door met name Jefferson (2004). Op basis van de onderzoeksvraag is een selectie gemaakt uit de door Jefferson gehanteerde symbolen. Daarbij zijn enkele notaties vereenvoudigd. Appendix II geeft een overzicht van de gebruikte symbolen. De transcripten zelf zijn samen met de opnamen digitaal beschikbaar gesteld in Appendix I. Meer gedetailleerde informatie ten aanzien van transcriptie en de notatieconventies in de Conversatie Analyse is terug te vinden in Hutchby & Wooffitt (1998, hoofdstuk 3).

2.2.4 Segmentering

In dit onderzoek wordt het antwoord op de centrale vraag gezocht middels kwantitatieve analyse. Kwalitatief onderzoek van enkele gespreksfragmenten kan geen bewijs leveren voor verschillen in de wijze waarop een interviewer verschillende geïnterviewden benadert (Heritage & Roth, 1995). Het evalueren en toetsen van dergelijke verschillen verlangt kwantificering van de resultaten. Daartoe is het volgens Huls (1982) noodzakelijk de getranscribeerde interviews eerst te segmenteren in duidelijk afgebakende analyse-eenheden, waaraan te vergelijken kenmerken kunnen worden toegekend. Als eenheid van analyse is in dit onderzoek gekozen voor de vraag. Zoals beschreven in paragraaf 1.2.2 beperken interviewers zich in het algemeen tot het stellen van vragen, omdat zij daarmee een kritische houding in kunnen nemen, terwijl ze formeel neutraal blijven (o.a. Clayman & Heritage, 2002a). Vergelijking van de

vraagstellingen aan verschillende politici kan daarmee inzicht geven in verschillen in de wijze waarop de interviewers die politici benaderen.

Om vragen van andere spreekhandelingen te kunnen onderscheiden, zijn de transcripten allereerst verdeeld in beurten. Daarbij is de praktische definitie van een beurt gehanteerd zoals deze door Huls (1982) is geformuleerd: *“een beurt is wat iemand zegt tussen twee momenten waarop hij zwijgt in.”* Binnen deze ruime opvatting van een beurt is vervolgens een verder onderscheid gemaakt naar beurten waarin een vraag wordt gesteld en beurten die een andere gespreksbijdrage leveren, zoals het geven van luistersignalen.

Het stellen van een vraag gebeurt lang niet altijd in de vorm van een vraag; dat wil zeggen in de klassieke syntactische vraagvorm (door gebruik van een vragend voornaamwoord, door plaatsing van de persoonsvorm voor het onderwerp of door een stijgende intonatie aan het einde van de uiting). Gerenommeerde interviewers, zoals Pauw & Witteman, zijn creatief in het stellen van vragen en doen dit op allerlei indirecte wijzen (Huls, 2007). Ze maken aannames, geven directieven, volgen een bewering met een vragende ‘tag’, etc. Bull (1994, p. 171) concludeert dit ook uit zijn onderzoek naar vraagontwijkingen en hij stelt een meer pragmatische definitie van vraagstelling voor. Alles waaruit *“een verzoek om informatie”* blijkt, geldt volgens Bull als vraag. Zo’n verzoek kan verschillende vormen hebben. Heritage & Roth (1995, p. 37) spreken in dit verband over verschillende *“question delivery structures.”* Zij onderscheiden op basis van syntactische, pragmatische, interactieve en institutionele beurteigenschappen negen verschillende manieren waarop een interviewer een vraag kan stellen. Tabel 2 geeft een overzicht van de verschillende vraagstellingen en geeft van iedere vorm een voorbeeld uit het onderzochte materiaal.

Tabel 2 Vraagstellingen (“Question delivery structures”; Heritage & Roth, 1995)

Vraagstelling	Illustratie
Persoonsvorm-onderwerp constructie	<i>“Agnes Kant, <u>was jij</u> een bewonderaar van Doe Maar?”</i>
Vragend voornaamwoord	<i>“<u>Wat</u> gaat u nu doen om er toch achter te komen?”</i>
Bewering op vragende toon	<i>“Moreel gezag, dat is ook bijvoorbeeld doen wat je zegt?”</i>
Bewering met vragende ‘tag’	<i>“Mevrouw Verdonk, Afghanistan is een veilig land, <u>hè?</u>”</i>
Directief	<i>“Weet u wat, meneer Pechtold, <u>u denkt</u> even na over een succesvol duo in de politiek. Intussen kijken wij naar de zapservice.”</i>
Bewering over zaak die betrekking heeft op de geïnterviewde	<i>“Er zijn nog even wat cijfers net binnen gekomen van de barometer bij nova. Daar uhh bent u twee zetels kwijt in de peilingen, van 19 naar 17.”</i>
Toevoeging	<i>“U vergelijkt de aanhangers van de islam met de Duitse soldaten.” ((antwoord)) <u>“Met de aanhangers van Hitler”</u></i>
Uitspraken derde persoon	<i>“<u>Hij zegt</u> vrij concreet, ik spreek uh de premier aan op een bijeenkomst, hij zegt toe dat ie iets van zich laat horen en dat doet die niet”</i>
Persoonlijke uitspraken	<i>“En dan <u>denk ik</u> toch, Femke Halsema, ja uhh ik geloof dat GroenLinks meteen een parlementair onderzoek even uhh de revue liet passeren. Dat is dan een te zwaar middel voor wat misschien een beetje dwang is geweest.”</i>

In dit onderzoek is een beurt gecodeerd als vraagstelling wanneer het voldeed aan de eigenschappen van een van deze negen vraagstructuren. Er is gekozen voor het begrip vraagstelling om verwarring te voorkomen met de notie vraag in klassieke syntactische zin. In totaal bevatte het corpus 700 beurten die als vraagstelling zijn gecodeerd en geanalyseerd.

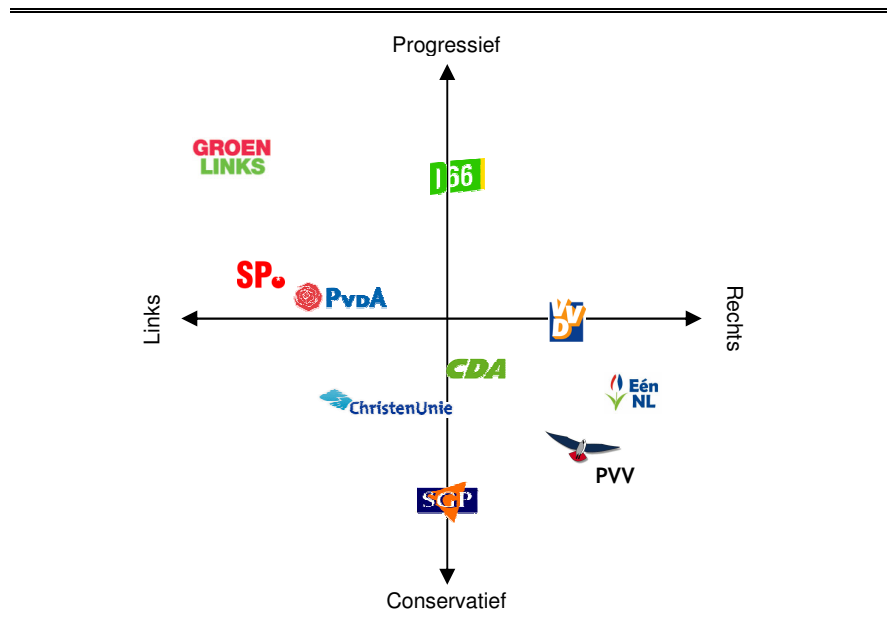
2.3 Materiaalanalyse

Om inzicht te krijgen in de neutraliteit van de tv-interviewers is het verzamelde materiaal op basis van de in figuur 1 gepresenteerde onderzoeksopzet geanalyseerd. In de volgende paragrafen worden de onderzoeksvariabelen verder uiteengezet, wordt de codering en statistische analyse besproken en vindt tot slot reflectie plaats ten aanzien van de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek.

2.3.1 Onafhankelijke variabele

De politieke richting van een partij of een politicus wordt in Nederland over het algemeen geduid door deze te classificeren als links, centrum of rechts. Omdat de indeling echter door de media, de kiezers en partijen zelf op verschillende wijzen wordt uitgelegd, is er vaak onenigheid over de exacte positie van een partij of politicus ("Links en rechts", 2002). In dit onderzoek wordt de wetenschappelijk onderbouwde indeling gevolgd van Kieskompas ("Kieskompas", 2006). Op basis van analyse van partijprogramma's en van expertopinionen van wetenschappers en journalisten hebben Krouwel e.a. (persoonlijke communicatie, 31 juli, 2008) de grootste politieke partijen in Nederland gepositioneerd op een as van links naar rechts en een as van conservatief naar progressief (figuur 2).

Figuur 2 Positionering van de politieke partijen in Nederland op de dimensies 'links-rechts' en 'progressief-conservatief' (op basis van Kieskompas)

2.3.2 Afhankelijke variabelen

2.3.2.1 *Bias in aandacht*

Bias in aandacht is op twee verschillende manieren gemeten. Ten eerste is gekeken naar de spreekruimte in beurten, i.e. het aantal maal dat de interviewers de beurt gaven aan de geïnterviewde politici. Ten tweede is gekeken naar de spreekruimte in tijd door de hoeveelheid tijd te meten die binnen de uitzendingen werd besteed aan de politici.

2.3.2.2 *Bias in vraagontwerp*

Bias in vraagontwerp is gemeten door middel van toepassing van het Question Analysis System (paragraaf 1.2.3.2), met toevoeging van persistentie als zesde dimensie van de vijandigheid van de vraagstelling. Over het systeem met de uitbreiding zal in vervolg worden gesproken als het Vraagstelling Analysemodel.

2.3.3 Contextvariabelen

Op basis van eerder onderzoek naar interactie (in tv-interviews) en de relatie tussen media en politiek zijn de meest relevant geachte contextvariabelen geselecteerd en meegenomen in het onderzoek. Het gaat om variabelen die een alternatieve verklaring zouden kunnen geven voor een mogelijke relatie tussen politieke richting en bias in aandacht of bias in vraagontwerp. Daarbij is onderscheid gemaakt naar drie categorieën: (1) gespreksexterne variabelen die gerelateerd zijn aan de geïnterviewde en niet variëren binnen een interview; (2) variabelen in de gespreksinterne context, onder controle van de interviewer; en (3) variabelen in de gespreksinterne context, onder controle van de geïnterviewde. In wat volgt worden de variabelen en het onderzoek dat aanleiding heeft gegeven tot de selectie van de variabelen kort beschreven.

2.3.3.1 *Gespreksexterne variabelen gerelateerd aan de geïnterviewde*

Sekse

Zowel binnen als buiten de wetenschap is veel gepubliceerd over het verschil in taalgedrag van mannen en vrouwen (Kuiper, 2006). Over wat die verschillen precies zijn en wat ten grondslag ligt aan de verschillen lopen de meningen uiteen, maar dat er verschillen bestaan staat voor de meeste onderzoekers buiten kijf (in Huls, 2001). De invloed van sekse op het taalgedrag binnen tv-interviews is minder extensief onderzocht. Noemenswaardig is het onderzoek van Huls, Roovers en Spierings (1997) naar de behandeling van mannelijke en vrouwelijke gasten in Nederlandse talkshows. Uit hun analyse, gebaseerd op de beleefdheidstheorie van Brown & Levinson (1987) (zie ook paragraaf 2.3.4.3), concluderen zij dat vrouwelijke en mannelijke gasten op een andere manier door interviewers worden benaderd. Vrouwen worden meer direct en met toenaderingsgerichte middelen benaderd, terwijl mannen vaker een indirecte en afstandsgerichte vraagstelling ten deel valt. In de tijd van het onderzoek van Huls, Roovers en Spierings (1997) bestond het programma van Pauw & Witteman nog niet, maar ook deze interviewers zouden geneigd kunnen zijn hun benadering aan te passen aan het geslacht van de geïnterviewde politicus. De sekse van de geïnterviewde wordt daarom meegenomen als contextvariabele.

Functie

Een fenomeen dat ook veel aandacht heeft ontvangen in de taalkundige wetenschap is de invloed van verschillen in macht op taalgedrag. Een algemeen aanvaarde opvatting is dat macht een relationeel verschijnsel is: het houdt verband met het vermogen het gedrag van anderen te veranderen of te beïnvloeden (Huls, 2001). Machtverschillen kunnen volgens Huls (2001) enerzijds uit kenmerken van het individu voortvloeien, zoals uiterlijk en welbespraakt-hed. Anderzijds kunnen ze ook in maatschappelijke posities/ functies veran-kerd zijn. Zo hebben docenten meer macht dan studenten en werkgevers meer macht dan werknemers. Het is aannemelijk dat dergelijke machtsver-schillen ook bestaan op basis van politieke functie. Op elk maatschappelijk terrein, dus ook in de politiek is er sprake van machtsrelaties (in Kuiper, 2006). Gezien de machtsstructuur binnen politieke partijen is het plausibel dat lijst-trekkers meer macht hebben dan kamerleden. Dit machtsverschil op basis van maatschappelijke positie zou een factor kunnen zijn die de benadering van de politici in de interviews beïnvloedt. Zo worden volgens Zhao & Gantz (2003) gesprekspartners met een machtigere positie minder vaak geïnterrupteerd dan gesprekspartners met een minder machtige positie. Brown & Levinson (1987) stellen dat de machtspositie ook van invloed is op de directheid van het taalgebruik van gesprekspartners. Een verschillende benadering van de geïnterviewden zou dus wellicht het gevolg kunnen zijn van een verschil in macht gerelateerd aan de functie van de geïnterviewden. In het onderzoek wordt daarom ook naar de invloed van de functie van de politici gekeken.

Ervaring

In verschillend onderzoek naar de verhouding tussen de Amerikaanse media en de president komt het beeld naar voren dat de verslaggeving over de poli-tiek leider verschillende fasen doorloopt (o.a. Grossman & Kumar, 1979). Ge-steld wordt dat na een rustige 'wittebroodsperiode' de druk steeds verder wordt opgevoerd naarmate de president langer is gezeteld. Onderzoek van Clayman en Heritage (2007) met het Question Analysis System bevestigt dit beeld gedeeltelijk en laat zien dat herkozen presidenten over het algemeen vijandiger worden benaderd. Onbekend is of een dergelijke gefaseerde bena-dering ook in de Nederlandse media en bij andere politieke kopstukken dan de president voorkomt. Om eventuele invloed van de ervaring van de politicus op de wijze waarop deze in het interview wordt benaderd te controleren, wordt het als contextvariabele in het onderzoek meegenomen.

Politieke positie

Als 'waakhond van de democratie' (paragraaf 1.2.1) wordt van interviewers verwacht dat ze namens het publiek vragen ophelderen rond beleidskwesties en politici aansprakelijk stellen voor hun daden. In het Nederlandse politieke bestel ligt de hoofdverantwoordelijkheid voor het beleid bij de coalitiepartijen, die samen de regering vormen. In de regeringsperiode voorafgaand aan dit onderzoek waren dat de centrum partijen CDA en D66 en de rechtse VVD. Het is mogelijk dat de interviewers zich vooral in politici van deze partijen 'vastbij-ten', omdat zij zich als beleidsmakers het meest moeten verantwoorden aan het publiek. Mogelijke verschillen in de benadering van linkse, centrum en rechtse politici zouden dan het gevolg kunnen zijn van de politieke positie van deze partijen (in de coalitie of in de oppositie). Deze wordt daarom ook mee-genomen als mogelijk relevante contextvariabele.

Stand in de peilingen

In aanloop naar de Tweede-Kamerverkiezingen werden door tenminste drie onderzoeksbureaus wekelijks en later zelfs dagelijks opiniepeilingen gehouden. Over de invloed en wenselijkheid van deze peilingen bestaat veel discussie. Volgens een groot aantal politici en journalisten hebben de peilingen een sterke invloed op het stemgedrag van de kiezers (Holsteyn, 2006). Volgens verschillende onderzoekers is dit effect echter minimaal en zijn het juist de politici en journalisten die worden beïnvloed door de peilingen. Nuyteman, Aelst en Walgrave (2006) stellen vast dat peilingen door politici worden gezien als de maat voor hoe ze het doen en dat ze hun electorale strategie erop aanpassen. Volgens De Boer (2003) selecteren journalisten de vragen die ze aan politici stellen voor een deel op basis van de peilingen. Clayman en Heritage (2006, p. 13) spreken in dit verband over the “horse race” als thema van het politieke interview. Hoe ligt men in de peilingen en wat doet men om aan kop te komen. Om de mogelijke invloed van de stand in de peilingen op de benadering van de interviewer na te gaan, wordt de ontwikkeling in de peilingen van de partij van de politicus op het moment van het interview meegenomen als potentieel relevante variabele.

2.3.3.2 Gespreksinterne contextvariabelen onder controle van de interviewer

Interviewer

Volgens Clayman (1992) ontwerpen interviewers hun vragen zo dat er een balans bestaat tussen de journalistieke norm van objectiviteit en een kritische benadering (zie ook paragraaf 1.2.2). De specifieke balans die een interviewer vindt, kan volgens Clayman & Heritage (2002a, p. 188) een “onderscheidende of zelfs bepalende eigenschap zijn van zijn interviewstijl”. Zowel Pauw als Witteman staan bekend als interviewers met een eigen unieke interviewstijl. Witteman is hier in 1998 ook voor beloond met de Zilveren Nipkowschijf, een kwaliteitsprijs uitgereikt door de televisiecritici van dagbladen en tijdschriften. Verschillen in interviewstijl en gezichtspunten tussen beide interviewers zouden zich kunnen uiten in verschillen in de benadering van de drie richtingen politici. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat alleen Pauw biased is, en niet Witteman. Bij de analyse van de vraagstellingen wordt daarom niet alleen gekeken naar wat er gevraagd wordt en hoe dit gevraagd wordt, maar ook naar wie de vraag stelt.

Onderwerp

Als vragensteller bepaalt de interviewer ook welke onderwerpen in het interview aan bod komen (Greatbatch, 1986). Onderzoek wijst erop dat de keuze van het onderwerp van een vraagstelling ook van invloed is op meer formele eigenschappen van die vraagstelling. In de context van persconferenties met de Amerikaanse president vinden Clayman & Heritage (2007) dat vraagstellingen die betrekking hebben op internationale kwesties aanzienlijk minder assertief en opposerend zijn en de president minder ter verantwoording roepen dan vraagstellingen die betrekking hebben op nationale zaken. Een soortgelijke invloed van vraaginhoud zou ook de vraagstellingen van Pauw & Witteman kunnen beïnvloeden. Een tegenovergestelde invloed is echter ook denkbaar. Wanneer internationale kwesties worden besproken, heeft de politicus vaak te maken met internationale relaties/bondgenoten. Hij/zij zou hierdoor voorzichtiger en terughoudender kunnen zijn in zijn/haar antwoorden. Als interviewers

anticiperen op deze terughoudendheid zouden ze hun benadering hierop aan kunnen passen en de druk op de geïnterviewde kunnen verhogen door de vragen vijandiger te formuleren.

2.3.3.3 *Gespreksinterne contextvariabelen onder controle van de geïnterviewde*

Om te kijken in hoeverre het taalgedrag van de geïnterviewden een rol speelt in de benadering van de interviewer wordt de mate van vraagontwijking door de politici meegenomen in de analyses.

Verscheidend onderzoek wijst er op dat geïnterviewden, en met name politici, vraagstellingen in tv-interviews veelvuldig ontwijken (o.a. Clayman, 1993; Harris, 1991; Huls, 2007; Kuiper, 2006). Gezien de toenemende kritische houding van interviewers is de neiging om vraagstellingen te ontwijken begrijpelijk. Het beantwoorden van iedere vraagstelling, inclusief vraagstellingen met een beschuldigend of anderzijds vijandig karakter, kan de doelstellingen, carrière en reputatie van de politicus schaden (Clayman, 2002a). Om dergelijke consequenties te mijden, kan de politicus er voor kiezen de vraagstelling te ontwijken. Maar vraagontwijking heeft ook een keerzijde. Volgens Greatbatch (in Carlier, 2007) verzetten interviewers zich op diverse wijzen tegen vraagontwijkingen. Onder andere door herhaling van de vraag of het aanspreken van de geïnterviewde op zijn/haar vraagontwijking. Geïnterviewden worden dus geconfronteerd met een tweestrijd. Enerzijds is er de drang om vijandige vragen te ontwijken, anderzijds bestaat er de mogelijkheid dat het ontwijken van die vragen leidt tot een toename in vijandigheid van de volgende vraagstellingen. Onderzoek van Jager (2007) naar vraagontwijking bij Nederlandse lijsttrekkers toont dat de uitkomst van deze tweestrijd verschilt per politicus. Volgens Jager ontwijken sommige lijsttrekkers vaker vragen dan andere en verschillen de onderzochte lijsttrekkers in de wijze waarop ze vragen ontwijken. Dergelijke verschillen zouden een verschillende benadering van de interviewer tot gevolg kunnen hebben.

Het ontwijken van de vraag kan op veel verschillende manieren. Volgens Elliot & Bull (1996) zijn er zelfs 30 verschillende manieren om een vraag niet te beantwoorden. Huls (2007) onderscheidt op basis van onderzoek van anderen (o.a. Clayman, 2001b; Clayman & Heritage, 2002; Hutchby, 1996; Thornborrow, 2002) vier hanteerbare categorieën. Voor een gedetailleerde invulling van de categorieën wordt verwezen naar Kuiper (2006). Hier wordt volstaan met een korte beschrijving.

Beantwoordingstrategie

Ten eerste kan een politicus de vraagstelling ontwijken door te weigeren antwoord te geven of een antwoord te geven dat niet tevreden stemt (Huls, 2007). In het eerste geval is de geïnterviewde open en oprecht over zijn vraagontwijking (Clayman, 2001b). In de meeste gevallen beroept de geïnterviewde zich dan op een gebrek aan wil of mogelijkheid om de vraag te beantwoorden. Hij kan/wil de vraag niet beantwoorden door gebrek aan kennis, opgelegde restricties, de situatie, etc. In het tweede geval vermijdt de geïnterviewde expliciete erkenning van het ontwijken van de vraag (Clayman, 2001b). Hij probeert er 'mee weg te komen' door bijvoorbeeld opzettelijk vaag te doen, niet in te gaan op een deel van de vraag, de vraag opzettelijk foutief te interpreteren of in te gaan op een presuppositie.

Beleefdheidsstrategie

Een tweede manier van het ontwijken van de vraagstelling is het inpakken van het antwoord met beleefdheid. Volgens Brown & Levinson (1987) staat in interactie, zoals in een tv-interview, het gezicht van de gespreksdeelnemers op het spel. Dit gezicht omvat, volgens Brown & Levinson, twee tegengestelde behoeften van mensen. Enerzijds behoefte aan ruimte (respect), anderzijds behoefte aan contact met anderen (solidariteit) (Huls, 2001). Interviewers en geïnterviewden houden in hun communicatie rekening met een ieders gezicht(en) en zetten talige middelen in die gezichtsverlies proberen te vermijden, verminderen of compenseren. Brown & Levinson (1987) onderscheiden 40 van dergelijke talige strategieën en plaatsen deze in vijf groepen die geordend kunnen worden van direct naar indirect. Gekeken naar de antwoordmogelijkheden voor politici binnen een interview kunnen de vijf groepen als volgt worden omschreven: Wanneer een politicus de vraagstelling adequaat wil beantwoorden kan hij/zij (1) direct zijn en een kort en bondig antwoord geven. Wanneer hij/zij de vraagstelling wil ontwijken kan dit door (2) zijn/haar antwoord in te kleden met taalstrategieën die op solidariteit gericht zijn; (3) zijn/haar antwoord in te kleden met taalstrategieën die op respect gericht zijn; (4) indirect te zijn en niet letterlijk te zeggen wat hij/zij wil zeggen; of (5) ervan af zien antwoord te geven.

Beurtwisselingsregels

In de derde plaats kan een politicus de vraagstelling ontwijken door het spelen met de beurtwisselingsregels. Volgens Hutchby & Wooffitt (1998) is conversatie in het algemeen zo systematisch georganiseerd dat één gespreksdeelnemer tegelijk praat, dat er minimaal één sprekerswisseling optreedt en een sprekersbeurt tenminste uit een beurtopbouw eenheid, zoals een woord, woordgroep, zinsdeel of een hele zin, bestaat. Over het algemeen houden sprekers zich aan deze ongeschreven beurtwisselingsregels en verlopen sprekerswisselingen vloeiend. De eerste spreker is uitgesproken alvorens de volgende spreker start en er zijn over het algemeen geen lange pauzes tussen twee sprekersbeurten (Huls, 1982). Wanneer een politicus de vraagstelling wil ontwijken, kan hij er voor kiezen te spelen met de beurtwisselingsregels door te zwijgen tijdens de eigen beurt, door de eigen beurt niet af te maken of door de beurt van de interviewer te interrumperen waardoor deze de vraagstelling niet af kan maken.

Gespreksrol

Tot slot kan een politicus de vraagstelling ontwijken door te spelen met de gespreksrol. De specifieke vraag-antwoord structuur van het tv-interview maakt volgens Thornborrow (2002) verschillende discursieve posities mogelijk voor de deelnemers. De discursieve identiteit van vragensteller en beantwoorder liggen institutioneel ingebed in de rollen van interviewer en geïnterviewde. Beide rollen bepalen tot welke type beurten en discursieve acties de gespreksdeelnemers toegang hebben (Greatbach, 1988). Wanneer een politicus een type beurt gebruikt waartoe hij vanuit zijn 'natuurlijke' gespreksrol als geïnterviewde eigenlijk geen toegang tot heeft, kan hij hiermee de vraagstelling ontwijken. In de eerste plaats kan een politicus weigeren de spreekvloer terug te geven aan de interviewer wanneer deze een nieuwe vraag wil stellen (Thornborrow, 2002). Daarnaast kan hij luistersignalen gebruiken om het antwoorden van de vraag te vermijden (Huls, 2005). Een derde manier van het

spelen met de gespreksrol is het zich verzetten tegen het onderwerp van de vraagstelling door een ander onderwerp aan te snijden. De politicus neemt dan de rol als manager van het gesprek over van de interviewer. Het confronteren van de interviewer met stellingen, al dan niet zo bedoeld door de interviewer, is een vierde wijze van het spelen met de gespreksrol. De interviewer moet zich gaan verantwoorden voor gestelde vragen/gedane uitspraken. De laatste strategie die de geïnterviewde toe kan passen is het stellen van een wedervraag. Daarmee neemt de geïnterviewde letterlijk de rol van vragensteller op zich.

Wanneer de geïnterviewde politici verschillen in de toepassing van de bovenstaande vraagontwijkingstrategieën, zou dit een oorzaak kunnen zijn voor een verschil in benadering door de interviewers. De vier categorieën van vraagontwijking worden daarom meegenomen als contextvariabelen in het onderzoek.

2.3.4 Codering

De onafhankelijke, afhankelijke en contextvariabelen zijn gecodeerd met behulp van een coderingsschema (Appendix III) en ingevoerd in het statistische analyseprogramma SPSS 16.0. Het coderingsschema geeft een overzicht van alle variabelen en de mogelijke waarden die de vraagstellingen kunnen aannemen. Aan de besproken variabelen zijn twee identificatievariabelen toegevoegd. De interviews zijn genummerd (zie tabel 1) en per interview is aan iedere vraagstelling een nummer toegewezen, corresponderend met de beurt in de transcripten waarin de vraag werd gesteld.

Met behulp van het coderingsschema is aan iedere vraagstelling een score toegewezen voor het interview, de beurt waarin de vraag werd gesteld, de politieke richting van de politicus waaraan de vraagstelling was gericht, de variabelen van de context waarin de vraag werd gesteld en de verschillende dimensies en onderliggende indicatoren van de vijandigheid van de vraagstelling. De twaalf interviews hebben daarnaast twee scores gekregen voor de variabelen met betrekking tot de spreekruimte die de geïnterviewde werd geboden, in tijd en beurten.

Omdat verondersteld wordt dat vraagontwijking een directe invloed heeft op de vijandigheid van de vraagstellingen van de interviewer, zijn de scores voor de vier categorieën van vraagontwijking toegewezen op basis van de beurt van de geïnterviewde direct voorafgaand aan de vraagstelling. Wanneer er geen beurt van de politicus direct voorafging aan de vraagstelling, omdat het bijvoorbeeld de eerste vraag betrof of omdat een andere gast aan het woord was, is geen score toegewezen aan deze vier variabelen.

Voor de dimensies van vijandigheid met meerdere onderliggende indicatoren is op basis van de afzonderlijke scores ook een samengevoegde dichotome score berekend (zoals beschreven in Appendix III). De waarde van deze scores geeft aan of een vraagstelling in het algemeen initiatiefrijk, direct, assertief, etc. was. Een vraagstelling scoort in het algemeen op deze dimensies wanneer de meer vijandige ontwerpkeuzes worden gemaakt of meerdere vijandige ontwerpkeuzes worden gecombineerd. De dichotome scores voor de dimensies van vijandigheid hebben als voordeel dat zij statistisch meer mogelijkheden bieden, zonder dat relevante informatie ten aanzien van het ontwerp van de vraagstellingen verloren gaat.

2.3.5 Statistische analyse

Op de vraag of tv-interviewers neutraal zijn in hun benadering van politici uit verschillende politieke richtingen is antwoord gezocht middels kwantitatieve analyse in SPSS. Met behulp van statistische toetsing is het corpus onderzocht op aanwezigheid van bias in aandacht en bias in vraagontwerp.

Met twee één-weg-variantie-analyses is nagegaan of er significante verschillen bestonden in de gemiddelde spreekruimte die werd geboden aan de drie politieke richtingen. Om uit te sluiten dat de gevonden resultaten het gevolg waren van andere factoren dan de politieke richting van de geïnterviewden is aan de hand van twee meerweg-variantie-analyses bekeken wat de invloed was van de gespreksexterne contextvariabelen op de spreekruimte.

Voor de evaluatie van bias in vraagontwerp zijn zes kruistabellen gecreëerd waarin te zien is hoe de vraagstellingen aan de verschillende politieke richtingen zich tot elkaar verhouden op de dimensies en onderliggende indicatoren van het Vraagstelling Analysemodel. Met behulp van chi-kwadraattoetsen is vastgesteld of de verschillen tussen de drie richtingen significant waren. Op basis van de kruistabellen en de chi-kwadraatscores is gezocht naar patronen in de verschillen tussen de drie richtingen die wijzen op aanwezigheid van bias. Om na te gaan in hoeverre de gevonden patronen verklaard konden worden door alternatieve factoren is vervolgens de invloed van de potentieel relevante contextvariabelen op de resultaten onderzocht. Daarvoor is gebruik gemaakt van binaire logistische regressies. Binaire logistische regressies analyseren de relaties tussen een serie dichotome variabelen, de factoren, en één andere dichotome variabele, de hoofdvariabele (Huls & Van Wijk, 2007). De regressies geven, op basis van significantie van Wald-scores ($p < .05$) aan welke variabelen uit de context van invloed zijn op de hoofdvariabele en verdere analyse behoeven. Met behulp van twaalf regressies is het grote aantal potentieel relevante contextvariabelen teruggebracht tot die factoren die daadwerkelijk van invloed zijn. Van deze factoren is onderzocht welk effect zij hebben op de relatie tussen politieke richting en de afhankelijke variabelen. Hiervoor is gebruik gemaakt van kruistabellen die de verschillen tussen de vraagstellingen aan de verschillende politieke richtingen weergeven per relevant gebleken contextvariabele. Op basis van deze analyses is vervolgens opnieuw gezocht naar patronen in de resultaten die wijzen op bias in vraagontwerp.

Een vereiste voor binaire logistische regressie is dat de factoren en de hoofdvariabele dichotoom zijn. Daartoe zijn de contextvariabelen met meer dan twee waarden gedichotomiseerd (zoals beschreven in appendix III). Daarbij zijn niet frequente waarden samengevoegd om zo, op basis van de achterliggende theorie van de variabelen (zie 2.3.4), tot twee betekenisvolle categorieën te komen per contextvariabele. Met behulp van Hosmer and Lemeshow tests is voor iedere regressie nagegaan of het model goed aansloot bij de data. Een lage chi-kwadraat waarde en een hoge onsignificante p-waarde wijzen op een goede match (Field, 2000).

2.3.6 Validiteit

Wanneer een onderzoek zich op een abstract begrip als neutraliteit richt, roept dit haast onvermijdelijk vragen op ten aanzien van de validiteit van het onderzoek. Meten de verzamelde gegevens wel wat zij dienen te meten en geven

de onderzoeksgegevens een adequate beschrijving van de situatie in de werkelijkheid (Bergsma, 2003)?

Om de validiteit van het onderzoek te vergroten is de neutraliteit van de interviewers vanuit twee verschillende invalshoeken gemeten. Enerzijds is gekeken naar de mate van bias in aandacht, anderzijds is de mate van bias in vraagontwerp onderzocht. Voordeel van dergelijke methodische triangulatie is dat het de dekking van het begrip neutraliteit vergroot en verschillende elementen van neutraliteit kan doen oplichten (t' Hart et al, 2005). Beide vormen van bias zijn ook gemeten op basis van meerdere indicatoren.

De mate van bias in aandacht is gemeten op basis van aangeboden spreekruimte in tijd en aantal beurten. De sterke samenhang in de resultaten van de metingen wijzen erop dat beide variabelen indicatoren zijn voor hetzelfde begrip.

De indicatoren voor bias in vraagontwerp, zoals deze zijn opgenomen in het Question Analysis System van Clayman & Heritage, zijn gebaseerd op extensief kwalitatief onderzoek, zowel in de context van tv-interviews als daarbuiten. In dat onderzoek zijn verschillende indicaties gevonden voor de invloed van eigenschappen van vraagontwerp, zoals meervoudige vraagstelling (Clayman, 1993), directheid (Huls, 2001) en opponerende vraagstelling (Bull & Elliot, 1998) op de ervaren mate van vijandigheid van sprekers/interviewers. De validiteit van deze eigenschappen van vraagontwerp als indicatoren voor vijandigheid is dus voor het grootste deel vastgesteld in eerder onderzoek (Clayman & Heritage, 2006). Het model is daarnaast succesvol door Clayman & Heritage ingezet om speculaties te toetsen ten aanzien van de invloed van tijdsgeest (2006) en sociale condities (2007) op de vijandigheid van journalisten in nieuwsconferenties.

In dit onderzoek is persistentie als zesde dimensie van vijandigheid aan het systeem toegevoegd om de validiteit van het analysesysteem voor de specifieke context van tv-interviews te verhogen. In het systeem wordt nu rekening gehouden met de mogelijkheden die de interviewer heeft om te reageren op de adequaatheid van de antwoorden die de geïnterviewde geeft. Met de toevoeging van persistentie tracht de onderzoeker met het model een stap dichterbij te komen bij een 'complete' beschrijving van de talige instrumenten die de vijandigheid van de vraagstellingen van een interviewer bepalen.

Gekeken is of die vijandigheid en de aangeboden spreekruimte afhankelijk zijn van de politieke richting van de geïnterviewde. Om er zeker van te zijn dat gevonden verschillen inderdaad zijn toe te schrijven aan politieke richting is in het onderzoek zeer uitgebreid rekening gehouden met de invloed van contextvariabelen. De context waarin de interviews plaatsvonden is waar mogelijk gelijk gehouden en potentieel invloedrijke contextvariabelen die niet onder controle konden worden gehouden, zijn meegenomen in de kwantitatieve analyses.

2.3.7 Betrouwbaarheid

Als we er vanuit gaan dat het bedoelde inderdaad gemeten wordt, is een belangrijke volgende vraag in hoeverre deze metingen zonder fouten en/of verstoringen zijn (Bergsma, 2003)? Met andere woorden, hoe betrouwbaar zijn de metingen?

Om de betrouwbaarheid van de metingen ten aanzien van bias in aandacht te waarborgen, zijn de scores op spreekruimte in tijd tot stand gekomen op basis van het gemiddelde van twee metingen. De totale duur van het ge-

deelte van de interviews waarin de focus op de geïnterviewde politici lag, is tweemaal met behulp van een stopwatch gemeten. Het gemiddelde van die twee metingen is meegenomen in de verdere analyses.

Bij de indicatoren voor bias in vraagontwerp ligt de nadruk voornamelijk op vormaspecten van de vraagstellingen. In tegenstelling tot thematische aspecten zijn vormaspecten relatief concreet en daardoor met een hogere betrouwbaarheid te coderen (Clayman & Heritage, 2006). De codering van de vraagstellingen is uitgevoerd door de onderzoeker zelf. Om de betrouwbaarheid van de codering te waarborgen, zijn probleemgevallen in meerdere bijeenkomsten met onderzoeksbegeleidster dr. E. Huls opgelost. Daarnaast is de betrouwbaarheid van de codering getoetst middels hercodering van de gespreksinterne variabelen van 5% van de vraagstellingen door een tweede onderzoeker, met gebruik van Cohen's Kappa (Van de Sande, 1984) om de overeenstemming te meten. De inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid was voor alle variabelen voldoende (Kappa score $>.40$) (Zie appendix III). Van de dertig hergecodeerde variabelen scoorden er zestien uitstekend ($>.75$), zes scoorden goed ($.60-.75$) en negen hadden een matige Kappa score ($.40-.60$). De negen matig scorende variabelen waren alle direct of op basis van onderliggende indicatoren gebaseerd op inhoudelijke aspecten van de vraagstelling. Het hogere interpretatieve karakter van deze variabelen geeft een verklaring voor de lagere Kappa scores. De matige scores hebben ertoe geleid dat de definitie van deze negen variabelen is verscherpt en alle vraagstellingen aan de hand van de gereviseerde definities opnieuw zijn gecodeerd op de variabelen in kwestie. Gegeven de in het algemeen goede tot uitstekende Kappa scores en de herziening van de variabelen met een matige score kan het coderingssysteem als betrouwbaar worden aangemerkt.

3 Resultaten

Dit hoofdstuk behandelt de uitkomsten van het onderzoek. Achtereenvolgens wordt gekeken of er sprake is van bias in aandacht en bias in vraagontwerp in de interviews van Pauw & Witteman. Tot slot wordt dieper ingegaan op de invloed van de contextvariabelen op de verkregen resultaten.

3.1 Bias in aandacht

Om na te gaan of er sprake is van bias in aandacht is gemeten of de drie politieke richtingen verschillen in de hoeveelheid verkregen spreekruimte. Daartoe is gekeken naar het aantal maal dat de geïnterviewde politici de beurt kregen en naar de hoeveelheid tijd binnen de uitzendingen waarin de focus van het programma op de politici lag. Tabel 3 geeft de gemiddelde hoeveelheid spreekruimte per politicus weer voor de drie politieke richtingen afzonderlijk en alle politici samen.

Tabel 3 Spreekruimte per politieke richting (in gemiddeld aantal beurten en minuten aandacht per politicus; totale spreekruimte: 700 beurten en 185,7 minuten)

	Links	Centrum	Rechts	Totaal
Spreekruimte in beurten	55,0	50,8	69,2	58,3
Spreekruimte in tijd	15,4	13,9	17,1	15,5

De tabel laat zien dat er tussen de drie groepen politici verschillen bestonden in hoeveelheid spreekruimte. Statistische analyse van de gevonden verschillen, met behulp van twee één-weg-variantie-analyses, wees echter uit dat zowel de verschillen in het aantal beurten als de verschillen in tijd niet significant waren (beide $F < 1$).

Met twee meerweg-variantie-analyses is vervolgens nagegaan wat de invloed op deze resultaten was van andere eigenschappen van de geïnterviewden, te weten: zijn of haar geslacht, politieke ervaring, politieke functie, en de politieke positie en de stand in de peilingen van zijn/haar partij. Geen van deze contextvariabelen bleek een significant effect te hebben op de relatie tussen politieke richting en de spreekruimte in beurten of tijd.

Op basis van bovenstaande analyses kunnen we concluderen dat er geen bewijs is gevonden voor bias in aandacht. Pauw & Witteman geven linkse, centrum en rechtse politici in gelijke mate de ruimte om te spreken.

3.2 Bias in vraagontwerp

Aanwezigheid van bias in vraagontwerp is geanalyseerd op grond van de zes dimensies van vijandigheid van het Vraagstelling Analysemodel, zoals besproken in paragraaf 1.2.3.2 en appendix III. De volgende resultaten geven een overzicht van de relaties tussen de politieke richting van de geïnterviewde politici en de wijze waarop Pauw & Witteman, gemeten op de zes dimensies en de onderliggende indicatoren, die politici benaderen.

3.2.1 Initiatief

Tabel 4 geeft inzicht in de mate waarin Pauw & Witteman initiatief tonen in hun vraagstellingen aan de verschillende politici. In de tabel worden de percentages gegeven van respectievelijk het aantal meervoudige vraagstellingen, het aantal ingeleide vraagstellingen en het aantal initiatiefrijke vraagstellingen. Het laatste percentage is tot stand gekomen op basis van de eerste twee en geeft, zoals beschreven in paragraaf 2.3.5, één gecombineerde algemene score voor de dimensie initiatief.

Tabel 4 Initiatief per politieke richting (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, significante resultaten zijn gemarkeerd)

	Links (n=220)	Centrum (n=203)	Rechts (n=277)	Totaal (n=700)
Meervoudige vraagstelling	7,7	11,3	13,4	11,0
Inleiding van de vraagstelling*	20,9	31,0	25,3	25,6
Initiatiefrijke vraagstelling*	26,4	36,9	31,8	31,6

* $p < ,10$

Statistische analyse van de scores op de drie variabelen wees uit dat er geen significante verschillen bestonden tussen de politieke richtingen. De verschillen in het aantal ingeleide vraagstellingen ($X^2(2) = 5,709$, $p = ,058$) en de verschillen in het aantal initiatiefrijke vraagstellingen ($X^2(2) = 5,481$, $p = ,065$) gingen echter wel in de richting ($p < ,10$). Vraagstellingen aan centrum politici werden door Pauw & Witteman frequenter ingeleid dan vraagstellingen aan rechtse of linkse politici en de interviewers toonden bij centrum politici in het algemeen ook meer initiatief. Rechtse politici werden op hun beurt vaker met een ingeleide en initiatiefrijke vraagstelling geconfronteerd dan hun linkse collegae.

Samengevat kan gesteld worden dat Pauw & Witteman de verschillende groepen politici niet geheel gelijkmatig benaderen wat betreft de mate van initiatief in hun vraagstellingen, maar dat de gevonden verschillen te klein zijn om van bias in vraagontwerp te kunnen spreken.

3.2.2 Directheid

Tabel 5 laat zien hoe direct Pauw & Witteman zijn in de vragen die zij aan de verschillende politici stellen. De percentages in de tabel corresponderen met het aantal beurten waarin de interviewers hun vraagstellingen niet inkleden met een referentie naar de geïnterviewde of met een referentie naar henzelf en het aantal vraagstellingen dat op basis daarvan in het algemeen direct was.

Tabel 5 Directheid per politieke richting (in percentages van het totale aantal vraagstellingen)

	Links (n=220)	Centrum (n=203)	Rechts (n=277)	Totaal (n=700)
Geen referentie geïnterviewde	99,1	97,5	98,9	98,6
Geen referentie interviewer	98,2	97,0	98,2	97,9
Directe vraagstelling	97,3	94,6	97,1	96,1

Het inkluden van de vraagstelling met een referentie naar de geïnterviewde of interviewer kwam maar enkele keren voor. In totaal waren slechts 25 van de 700 vragen die Pauw & Witteman stelden indirect. Te weinig om verschillen tussen de politieke richtingen te toetsen. Opvallend was dat maar liefst 7 van de 25 indirecte vraagstellingen (28%), werden gesteld aan CDA Lijsttrekker Jan Peter Balkenende. Met als gevolg dat het percentage directe vraagstellingen aan centrum politici (94,6%) lager ligt dan die aan linkse en rechtse politici. De overige indirecte vraagstellingen werden nagenoeg gelijk verdeeld over de andere politici.

Op het vlak van directheid is daarmee ook geen bewijs gevonden voor bias in vraagontwerp.

3.2.3 Assertiviteit

In tabel 6 wordt weergegeven hoe assertief Pauw & Witteman de verschillende groepen politici benaderen. De tabel geeft de percentages weer van het aantal vragen met een suggestieve inleiding, een suggestieve vraagstelling en een op basis daarvan in het algemeen assertieve vraagstelling.

Tabel 6 Assertiviteit per politieke richting (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, significante resultaten zijn gemarkeerd)

		Links (n=220)	Centrum (n=203)	Rechts (n=277)	Totaal (n=700)
Suggestieve inleiding	Meewerkend	1,4	1,5	1,1	1,3
	Tegenwerkend	5,5	7,9	8,7	7,4
Suggestieve vraagstelling****	Meewerkend	6,4	5,9	2,9	4,9
	Tegenwerkend	4,5	5,9	14,1	8,7
Assertieve vraagstelling****		8,6	12,3	18,8	13,7

**** $p < ,005$

Van de drie variabelen van assertiviteit lieten er twee, het aantal beurten met een suggestieve vraagstelling ($X^2(4) = 19,693$, $p < ,005$) en het aantal beurten met een algemeen assertieve vraagstelling ($X^2(2) = 11,119$, $p < ,005$), significante verschillen zien tussen de drie politieke richtingen. Wanneer de politicus links was, werd hij/zij vaker met een meewerkende suggestieve vraagstelling geconfronteerd dan wanneer de politicus een centrum of rechtse partij vertegenwoordigde. Van deze laatste twee kreeg de rechtse politicus het minst vaak een meewerkende suggestieve vraagstelling. De scores voor het aantal vraagstellingen met een tegenwerkende suggestieve vraagstelling laten een tegenovergesteld beeld zien. De rechtse politici werden beduidend vaker dan de centrum of linkse politici geconfronteerd met een tegenwerkende suggestieve vraagstelling en linkse politici kregen op hun beurt minder vaak een dergelijke vraagstelling dan centrum politici. Dit laatste beeld is ook zichtbaar in de scores op het aantal assertieve vraagstellingen. Pauw & Witteman maakten vaker gebruik van een assertieve vraagstelling bij rechtse dan bij centrum en linkse politici, en vaker bij centrum dan bij linkse politici. De verschillen in het aantal meewerkende en tegenwerkende suggestieve inleidingen waren niet significant.

De conclusie uit tabel 6 is dat op basis van de assertiviteit van de vraagstellingen een eerste bewijs is gevonden voor bias in vraagontwerp. Rechtse politici worden met de meeste assertiviteit benaderd, centrum politici worden met een gemiddelde hoeveelheid assertiviteit geconfronteerd en linkse politici krijgen relatief weinig met assertiviteit te maken.

3.2.4 Oppositie

Tabel 7 presenteert de mate waarin Pauw & Witteman in hun vraagstellingen aan de politici een opposerende mening verkondigen. De percentages laten het aantal beurten zien waarin de vraagstelling een opposerende inleiding had, in het geheel oppositie bevatte en in het algemeen opposerend was.

Tabel 7 Oppositie per politieke richting (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, significante resultaten zijn gemarkeerd)

	Links (n=220)	Centrum (n=203)	Rechts (n=277)	Totaal (n=700)
Opponerende inleiding*	4,5	9,4	9,4	7,9
Algehele oppositie****	15,0	25,6	32,1	24,9
Opponerende vraagstelling****	15,9	26,6	35,0	26,6

* p<,10; **** p<,001

Op de derde dimensie van vijandigheid waren opnieuw significante verschillen tussen de politieke richtingen zichtbaar. Aan rechtse politici werd door Pauw & Witteman vaker een vraagstelling met algehele oppositie ($X^2(2) = 19,351$, $p <,001$) en/of een in het algemeen opposerende vraagstelling ($X^2(2) = 22,948$, $p <,001$) gesteld dan aan centrum en linkse politici. De centrum politici scoorden op hun beurt hoger dan de linkse politici. De verschillen in het aantal vraagstellingen met een opposerende inleiding waren niet significant. Zij gingen echter wel in dezelfde richting als de andere twee variabelen van oppositie ($X^2(4) = 8,486$, $p = ,075$). Links kreeg ook op dit vlak met minder oppositie te maken dan centrum en rechts. Verschil met de andere twee variabelen is dat centrum politici ten aanzien van het aantal opposerende inleidingen hetzelfde werden benaderd als rechtse politici.

Geconcludeerd kan worden dat ook op basis van oppositie sprake is van bias in vraagontwerp. Rechtse politici krijgen met de meeste oppositie te maken, centrum politici worden met minder oppositie benaderd en linkse politici worden het minst vaak met een opposerende mening geconfronteerd.

3.2.5 Verantwoording

Tabel 8 laat het aantal keren zien dat Pauw & Witteman aan de politici vragen deden of uitspraken te verantwoorden. De tabel toont welk percentage van de vraagstellingen een verantwoordingsvraag betrof.

Tabel 8 Verantwoording per politieke richting (in percentages van het totale aantal vraagstellingen)

	Links (n=220)	Centrum (n=203)	Rechts (n=277)	Totaal (n=700)
Verantwoordingsvraag	2,7	6,9	4,3	4,6

De tabel laat in de eerste plaats zien dat de verantwoordingsvraag in het algemeen heel weinig voorkwam. Minder dan 5% van de vragen die Pauw & Witteman stelden, betrof een vraagstelling waarin de politicus ter verantwoording werd geroepen. De scores gepresenteerd in de tabel bleken bovendien niet significant te verschillen.

Voor bias in vraagontwerp op basis van verantwoording is derhalve geen bewijs gevonden.

3.2.6 Persistentie

Tabel 9 geeft weer hoe persistent Pauw & Witteman zijn in hun vraagstellingen aan de verschillende politieke richtingen. De tabel laat zien hoe vaak de geïnterviewde politici werden aangesproken op vraagontwijking, te maken kregen met herhaling van de vraagstelling, werden geïnterrupteerd en een daarmee in het algemeen persistente vraagstelling kregen.

Tabel 9 Persistentie per politieke richting (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, significante resultaten zijn gemarkeerd)

	Links (n=220)	Centrum (n=203)	Rechts (n=277)	Totaal (n=700)
Aanspreken op vraagontwijking	1,4	2,5	3,6	2,6
Herhaling van de vraagstelling**	6,8	12,8	14,1	11,4
Interruptie*****	33,2	43,8	53,1	44,1
Persistente vraagstelling*****	36,8	50,2	56,3	48,4

** p<,050; ***** p<,001

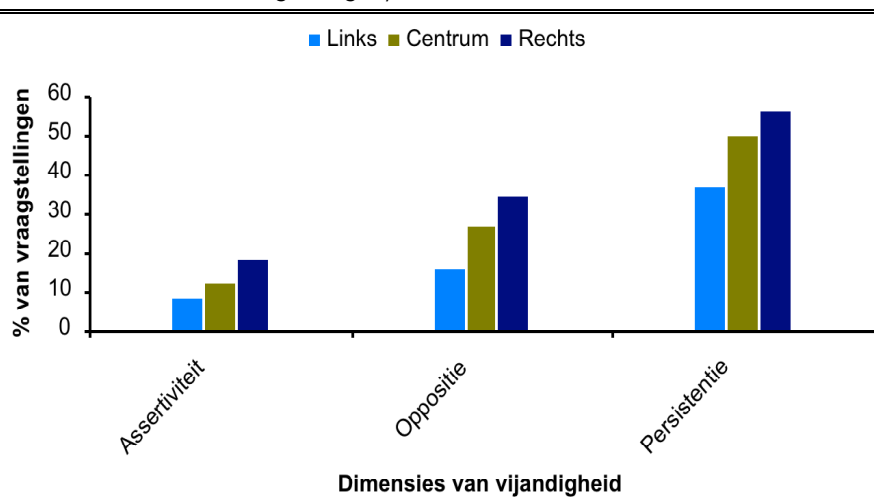
De drie politieke richtingen verschilden significant in de mate waarin zij met persistentie te maken kregen. Pauw & Witteman waren meer persistent in hun vraagstelling wanneer ze rechtse politici interviewden dan wanneer ze centrum of linkse politici interviewden. Ze herhaalden de vraag vaker ($X^2(2) = 6,924$, $p<,050$), hadden vaker een persistente vraagstelling ($X^2(2) = 19,046$, $p<,001$) en interrumpeerden de politici beduidend vaker ($X^2(2) = 19,677$, $p<,001$). Centrum politici scoorden op hun beurt weer hoger op deze drie variabelen dan de politici van de linkse partijen. De derde indicator van persistentie, het aanspreken op vraagontwijking, kwam in verhouding tot de andere twee weinig voor. In totaal spraken Pauw & Witteman maar 18 keer een geïnterviewde aan op zijn/haar vraagontwijking. De gevonden verschillen op deze variabele waren ook niet significant.

Persistentie is daarmee de derde dimensie van vijandigheid waarop bias in vraagontwerp is vastgesteld. De interviewers waren het meest persistent wanneer ze rechtse politici interviewden, ze waren minder persistent bij centrum politici en het minst persistent in hun interviews met de linkse politici.

3.2.7 Algemeen beeld van de bias in vraagontwerp

Samenvattend kunnen we ten aanzien van de analyses stellen dat bias in vraagontwerp gevonden is in drie van de zes dimensies van vijandige vraagstelling: assertiviteit, oppositie en persistentie. Wanneer we de resultaten op die drie dimensies met elkaar vergelijken, zien we dat er bovendien een consistent patroon zichtbaar is in de gevonden bias. Figuur 3 geeft in diagramvorm de percentages weer van het aantal beurten met respectievelijk een assertieve, opponerende en persistente vraagstelling (overeenkomstig met de percentages in de onderste rij in tabel 4, 5 en 7).

Figuur 3 Assertiviteit, oppositie en persistentie per politieke richting (in percentages van het totale aantal vraagstellingen)

De figuur laat zien dat op alle drie de dimensies van vijandigheid de linkse politici (lichtblauw) het minste aantal vijandige vraagstellingen van Pauw & Witteman ontvingen, de centrum politici (geel) een gemiddeld aantal en de rechtse politici (donkerblauw) de meeste. De conclusie is dat de interviewers systematisch minder vijandig zijn in hun vraagontwerp wanneer zij linkse politici interviewen, dat zij vijandiger zijn wanneer ze centrum politici interviewen en dat zij het meest vijandig zijn wanneer ze rechtse politici interviewen.

3.3 Invloed van de contextvariabelen

Een mogelijk punt van commentaar op de gepresenteerde resultaten is dat het gevonden patroon ook het gevolg zou kunnen zijn van een alternatieve variabele in de gespreksexterne of -interne context. Om de invloed van de context van de interviews nader te onderzoeken, is het materiaal gecodeerd op twaalf potentieel relevante contextvariabelen, zoals beschreven in paragraaf 2.3.4 en appendix III. Met behulp van logistische regressieanalyses is vervolgens onderzocht welke van deze contextvariabelen eventueel alternatieve verklaringen geven voor het gevonden patroon. Gekeken is naar de effecten van de contextvariabelen op de relaties tussen politieke richting en de drie dimensies van vijandigheid met significante verschillen: assertiviteit, oppositie en persistentie. Ieder van deze dimensies is driemaal als hoofdvariabele meegenomen in een

binaire logistische regressie analyse. Eenmaal met de gespreksexterne contextvariabelen als factoren, eenmaal met de gespreksinterne contextvariabelen onder controle van de interviewer als factoren en eenmaal met de gespreksinterne contextvariabelen onder controle van de geïnterviewde als factoren. Wanneer contextvariabelen een effect toonden op één van de dimensies van vijandigheid is de relatie tussen politieke richting en de dimensie verder onderzocht in die contexten, i.e. de verschillende waarden van de variabelen die relevant bleken. Op die manier is meer inzicht verkregen in de rol die de contextvariabelen spelen in het patroon zoals dat in figuur 3 is weergegeven.

3.3.1 Assertiviteit

Met de eerste binaire logistische regressie is gekeken naar de invloed van de gespreksexterne variabelen op de relatie tussen politieke richting en assertiviteit. De Hosmer and Lemeshow test was niet significant ($X^2(6) = ,793, p=,992$), wat erop wijst dat het model goed aansloot op de data. De regressie wees uit dat geen van de gespreksexterne variabelen een significante relatie had met de assertiviteit van de vraagstelling. Binaire logistische regressie met de gespreksinterne variabelen onder controle van de interviewer (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(3) = 2,418, p=,490$) leverde twee variabelen op met een significante relatie met assertiviteit. Het onderwerp van de vraagstelling bleek relevant in beide operationaliseringen: betreft het een nationale kwestie of een ander onderwerp (Wald (1) = 9.163, $p<,005$) en betreft het een internationale kwestie of een ander onderwerp (Wald (1) = 14,056, $p<,001$). De regressie met de gespreksinterne variabelen onder controle van de geïnterviewde (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(6) = 2,766, p=,838$) toonde dat van deze vier variabelen alleen de beleefdheid van het antwoord van de geïnterviewde van invloed was op de assertiviteit (Wald (1) = 6,379, $p<,050$).

De invloed van de drie relevant gebleken contextvariabelen op de relatie tussen politieke richting en assertiviteit is verder onderzocht met kruistabellen. Tabel 10 geeft inzicht in de resultaten van dit onderzoek. Het laat het percentage assertieve vraagstellingen zien in de relevant gebleken contexten. De bovenste rij geeft het percentage assertieve vraagstellingen weer wanneer context buiten beschouwing wordt gelaten (corresponderend met de scores in de onderste rij in tabel 6).

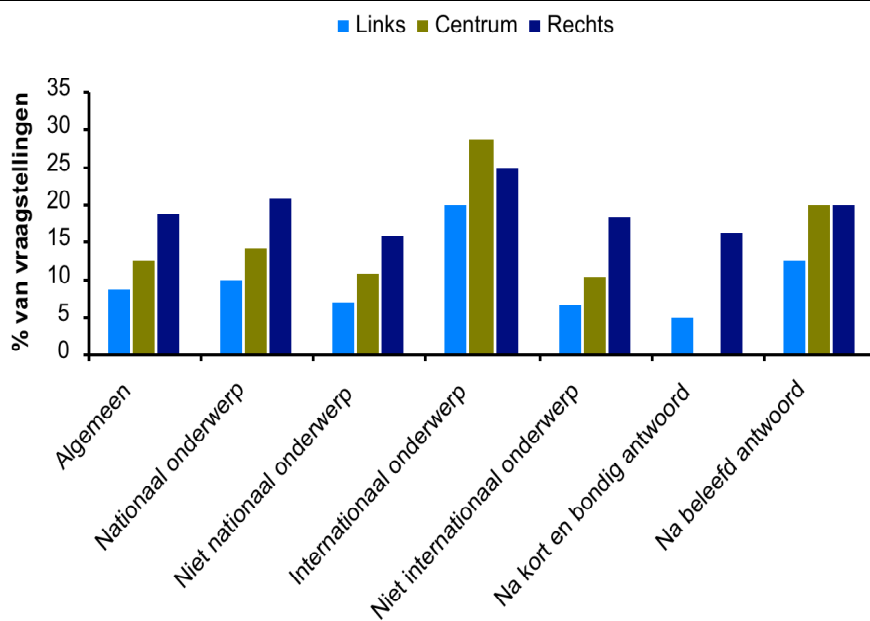
Tabel 10 Assertiviteit per politieke richting in relatie tot de relevant gebleken contextfactoren (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, n=700)

		Links	Centrum	Rechts	Totaal
Algemeen		8,6	12,3	18,8	13,7
Onderwerp I	Nationaal	10,1	14,1	20,9	15,9
	Overig	7,2	10,8	15,8	11,3
Onderwerp II	Internationaal	20,0	28,6	25,0	24,0
	Overig	6,8	10,4	18,2	12,5
Beleefdheid	Kort en bondig	4,8	0,0	16,1	7,7
	Ingepakt	12,6	19,8	19,9	17,9

Tabel 10 laat in de eerste plaats zien dat de context waarin Pauw & Witteman vragen stellen van invloed is op de assertiviteit van die vraagstellingen. Wanneer nationale of internationale kwesties worden besproken, is het aantal assertieve vraagstellingen van de interviewees hoger dan wanneer andere onderwerpen aan bod komen (onderwerp I: $X^2(2) = 3,158, p < ,010$; onderwerp II: $X^2(1) = 7,510, p < ,010$). Pauw & Witteman lijken daarnaast inderdaad een vorm van het ontwijken van de vraagstelling te 'bestraften'. Het aantal assertieve vraagstellingen neemt toe wanneer politici hun antwoorden inkleden met beleefdheid (beleefdheid: $X^2(2) = 9,335, p < ,005$).

De tabel laat verder zien dat de eerder gevonden verschillen in benadering van de linkse, centrum en rechtse politici weinig worden beïnvloed door de context. De grootte van de verschillen fluctueert wel enigszins, maar laat in nagenoeg alle contexten een beeld zien overeenkomstig met het in paragraaf 3.2 besproken patroon. Dit wordt duidelijker zichtbaar wanneer we de resultaten uit tabel 10 weergeven in een staafdiagram:

Figuur 4 Assertiviteit per politieke richting in relatie tot de relevant gebleken contextfactoren (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, n=700)

Wanneer we de relatie tussen vraagontwerp en de politieke richting van de geïnterviewden in de verschillende contexten met elkaar vergelijken, vallen twee zaken op. Het diagram laat ten eerste zien dat de politici in alle relevant gebleken contexten, overeenkomstig met het algemene patroon, vaker een assertieve vraag kregen wanneer ze een rechtse partij vertegenwoordigen dan wanneer ze voor een linkse partij uitkomen. M.a.w. Pauw & Witteman benaderen rechtse politici consequent, ongeacht de context waarin zij hun vragen stellen, assertiever dan linkse politici. Het diagram laat verder zien dat centrum politici niet altijd met een gemiddelde hoeveelheid assertiviteit worden benaderd. In de meeste contexten nemen zij, overeenkomstig met het algemene beeld, wel de centrale positie in binnen het patroon. Wanneer het onderwerp

echter een internationale kwestie betreft, dan worden centrum politici met meer assertiviteit benaderd dan hun linkse en rechtse collegae. Daarnaast wordt de assertiviteit van de vraagstellingen aan centrum politici in sterkere mate dan voor links en rechts beïnvloed door de beleefdheid van hun antwoorden. Aan de ene kant worden de centrum politici wanneer ze kort en bondig antwoorden, 'beloond' door Pauw & Witteman door het achterwege laten van assertieve vraagstellingen. Aan de andere kant worden ze 'bestraft' met evenveel assertiviteit als hun rechtse collegae wanneer zij hun antwoorden inpakken met beleefdheid.

3.3.2 Oppositie

Binaire logistische regressie van de gespreksexterne contextvariabelen en de oppositie van de vraagstelling (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(6) = 7,381$, $p = ,287$) wees uit dat één van de vijf variabelen een significante relatie had met oppositie, namelijk de hoeveelheid ervaring van de geïnterviewde (Wald (1) = 7,259, $p < ,010$). De regressie met de gespreksinterne variabelen onder controle van de interviewer (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(3) = 2,864$, $p = ,413$) en de regressie met de gespreksinterne variabelen onder controle van de geïnterviewde (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(6) = 1,762$, $p = ,940$) leverden twee relevante variabelen op, namelijk het onderwerp van de vraagstelling, betreft dit een nationale kwestie of niet (Wald (1) = 7,646, $p < ,050$), en de beleefdheid van de geïnterviewde in de voorafgaande beurt (Wald (1) = 4,499, $p < ,050$).

De resultaten van verder onderzoek naar de invloed van de drie relevant gebleken contextvariabelen op de relatie tussen politieke richting en oppositie worden getoond in tabel 11 en figuur 5, waarin het aantal opposerende vragen wordt gepresenteerd per relevante contextvariabele.

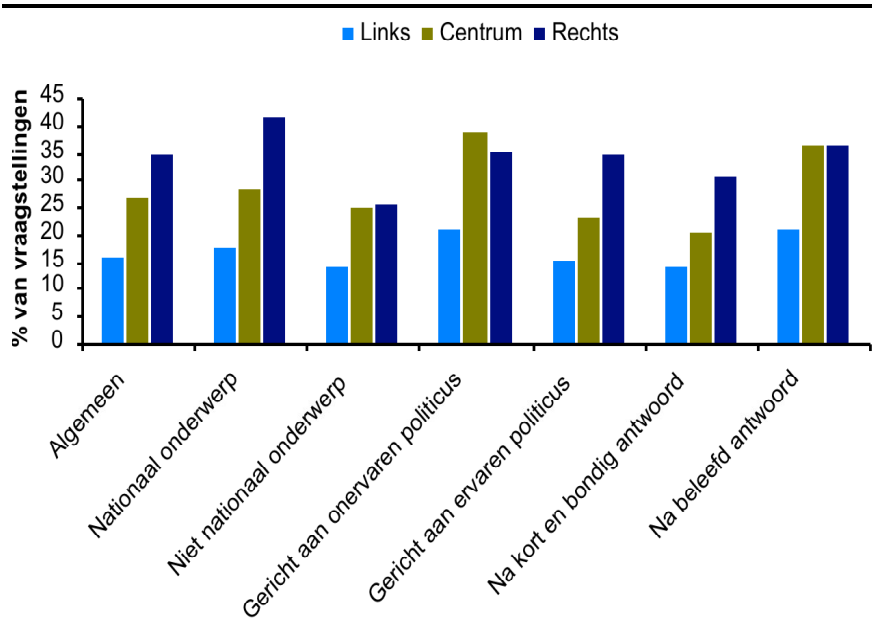
Tabel 11 Oppositie per politieke richting in relatie tot de relevant gebleken contextfactoren (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, $n=700$)

		Links	Centrum	Rechts	Totaal
Algemeen		15,9	26,6	35,0	26,6
Ervaring	≤ 3 jaar	20,8	38,6	35,2	34,4
	≥ 4 jaar	15,3	23,3	34,7	22,2
Onderwerp I	Nationaal	17,4	28,3	41,7	31,0
	Overig	14,4	25,2	25,4	21,7
Beleefdheid	Kort en bondig	14,5	20,5	30,6	22,0
	Ingepakt	21,1	36,6	36,4	32,3

Tabel 11 toont dat ook de mate waarin Pauw & Witteman oppositie tonen in hun vraagontwerp wordt beïnvloed door de context waarin die vragen worden gesteld. Alle drie de relevant gebleken contextvariabelen hadden een significant effect op het aantal opposerende vraagstellingen. De mate van oppositie neemt toe wanneer Pauw & Witteman politici met minder dan vier jaar ervaring interviewen ($X^2(1) = 12,215$, $p < ,001$), wanneer het onderwerp van de vraagstelling een nationale kwestie betreft ($X^2(1) = 8,295$, $p < ,005$) en wanneer de vraagstelling vooraf wordt gegaan door een met beleefdheid ingepakt antwoord ($X^2(1) = 5,787$, $p < ,001$). Figuur 5 geeft de resultaten van tabel 11 weer

in een staafdiagram en laat zien dat het in paragraaf 3.2 gevonden patroon van bias in vraagontwerp opnieuw weinig door de context wordt beïnvloed.

Figuur 5 **Oppositie per politieke richting in relatie tot de relevant gebleken contextfactoren** (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, n=700)

Het diagram laat in de eerste plaats zien dat het gevonden patroon van bias in oppositie zich vooral voordoet wanneer het onderwerp van de vraagstelling een nationale kwestie betreft, de vraagstelling gericht is aan een ervaren politicus en de politicus in zijn of haar beurt voorafgaand aan de vraag kort en bondig reageert. Figuur 5 laat ten tweede zien dat Pauw & Witteman in bepaalde contexten de centrum en rechtse politici nagenoeg even oppositierend benaderen. Wanneer de interviewers een vraag stellen over een niet nationaal onderwerp en wanneer de geïnterviewden hun beurt voorafgaand aan de vraag inkleden met beleefdheid, dan ontvangen centrum en rechtse politici ongeveer even vaak een oppositierende vraagstelling. Onervaren centrum politici worden zelfs met iets meer oppositie benaderd dan hun rechtse collegae. Het diagram toont tenslotte dat ook in deze gevallen het patroon van bias in het voordeel van links ten opzichte van rechts zichtbaar blijft. Pauw & Witteman benaderen linkse politici consequent met minder oppositie dan rechtse politici.

3.3.3 Persistentie

Persistentie bleek het meest variërende aspect van vraagontwerp. Van de vijf gespreksinterne contextvariabelen hadden er volgens de binaire logistische regressieanalyse (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(6) = 7,669$, $p = ,363$) drie een significante relatie met de persistentie van de vraagstelling, namelijk de sekse (Wald (1) = 3,948, $p < ,050$), de functie (Wald (1) = 5,044, $p < ,050$) en de hoeveelheid ervaring van de geïnterviewde (Wald (1) = 8,818, $p < ,005$). Regressie met de gespreksinterne contextvariabelen onder controle van de inter-

viewer (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(3) = 2,405$, $p = ,662$) wees uit dat de persistentie van de vraagstelling ook wordt beïnvloed door welke interviewer de vraag stelt (Wald (1) = 6,419, $p < ,050$). De beantwoordingstrategie van de geïnterviewde (Wald (1) = 5,776 $p < ,050$), de beleefdheidstrategie van de geïnterviewde (Wald (1) = 5,252, $p < ,050$) en de mate waarin de geïnterviewde zich conformeert aan zijn gespreksrol (Wald (1) = 10,113, $p < ,005$) bleken na de logistische regressie met de gespreksinterne contextvariabelen onder controle van de geïnterviewde (Hosmer and Lemeshow test: $X^2(6) = 6,100$ $p = ,412$) ook relevant.

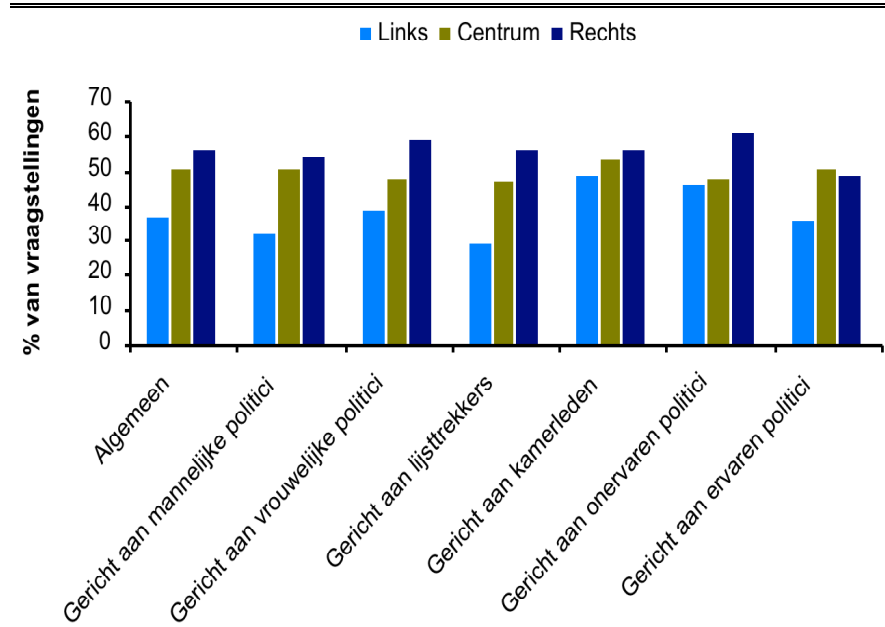
Tabel 12 en de figuren 6 en 7 geven inzicht in de resultaten van verder onderzoek, met behulp van kruistabellen, naar de invloed van deze zeven variabelen op de relatie tussen politieke richting en assertiviteit.

Tabel 12 Persistentie per politieke richting in relatie tot de relevant gebleken contextvariabelen (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, $n=700$)

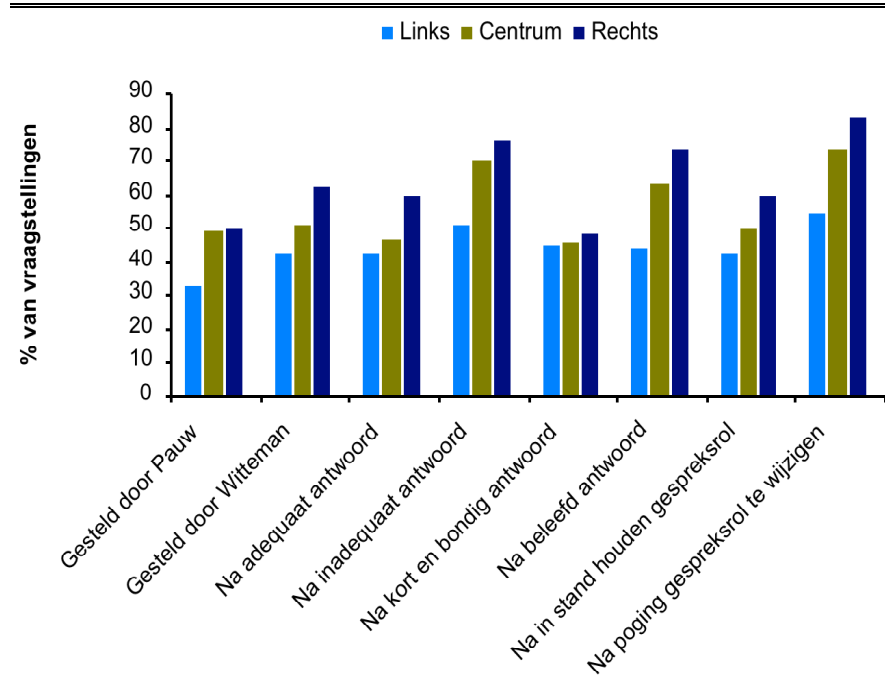
		Links	Centrum	Rechts	Totaal
Algemeen		36,8	50,2	56,3	48,4
Sekse	Man	32,1	50,9	54,1	49,5
	Vrouw	38,4	47,7	59,2	47,3
Functie	Lijsttrekker	29,1	47,1	56,7	43,6
	Kamerlid	48,8	53,5	56,1	53,5
Ervaring	≤ 3 jaar	45,8	47,7	60,4	56,8
	≥ 4 jaar	35,7	50,9	48,4	43,8
Interviewer	Pauw	32,8	49,0	50,3	43,9
	Witteman	42,4	51,4	62,7	53,5
Beantwoording	Adequaat	42,7	46,8	59,5	50,3
	Niet adequaat	51,3	70,1	75,9	68,9
Beleefdheid	Kort en bondig	45,2	45,5	48,4	46,4
	Ingepakt	44,2	63,4	73,5	62,5
Gespreksrol	In stand	42,3	50,5	60,0	51,7
	Wijzigen	54,3	73,9	82,8	72,7

Met uitzondering van de sekse van de geïnterviewde hadden alle relevant gebleken variabelen een significante invloed op de persistentie van de interviewers. Tabel 12 laat zien dat Witteman in het algemeen meer persistente vragen stelt dan Pauw ($X^2(1) = 6,401$, $p < ,050$). De interviewers samen tonen meer persistentie wanneer de geïnterviewde politicus kamerlid is ($X^2(1) = 6,910$, $p < ,010$), minder dan drie jaar ervaring heeft ($X^2(1) = 10,912$, $p < ,005$), de vragen niet adequaat beantwoordt ($X^2(1) = 17,023$, $p < ,001$), zijn/haar antwoorden inpakt met beleefdheid ($X^2(1) = 12,002$, $p < ,005$) of de gespreksrol probeert te wijzigen ($X^2(1) = 18,203$, $p < ,001$). De grafieken in figuur 6 en 7 zijn gebaseerd op tabel 12 en geven meer inzicht in de invloed van respectievelijk de gespreksexterne en de gespreksinterne contextfactoren op de relatie tussen de persistentie van Pauw & Witteman en de politieke richting van de geïnterviewden.

Figuur 6 Persistentie per politieke richting in relatie tot de relevant gebleken gespreksexterne contextvariabelen (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, n=700)

Figuur 7 Persistentie per politieke richting in relatie tot de relevant gebleken gespreksinterne contextvariabelen (in percentages van het totale aantal vraagstellingen, n=700)

Figuur 6 laat zien dat de rangorde van de drie richtingen alleen afwijkt van het algemene patroon wanneer de geïnterviewde politici meer dan vier jaar ervaring hebben. Centrum politici krijgen in dat geval vaker een persistente vraag dan de rechtse politici. In alle andere contexten wordt links het minst persistent benadert, centrum gemiddeld en rechts het meest persistent.

Figuur 7 laat zien dat ook de invloed van de gespreksexterne factoren weinig verandert aan het algemene beeld van bias in vraagontwerp op basis van persistentie. In alle contexten wordt rechts met meer persistentie benaderd dan links. Centrum politici nemen steeds de middenpositie in en worden met een gemiddelde hoeveelheid persistentie benaderd. De enige uitzondering hierop is wanneer de politici in hun beurt voorafgaand aan de vraag kort en bondig zijn. In dat geval worden de verschillen tussen links, centrum en rechts aanzienlijk kleiner en benaderen Pauw & Witteman centrum en linkse politici nagenoeg even persistent.

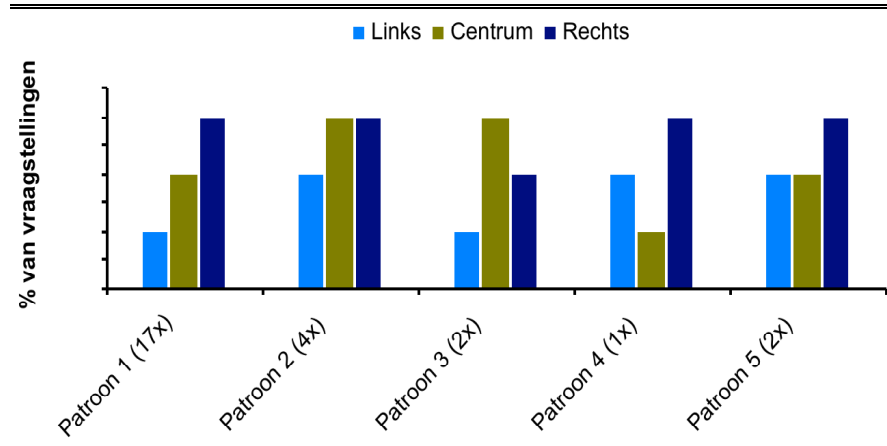
3.3.4 Algemeen beeld van de invloed van contextvariabelen

Ten aanzien van de invloed van de twaalf contextvariabelen kunnen we een aantal conclusies trekken. Ten eerste bleek een aantal potentieel relevante contextvariabelen niet relevant te zijn. Tegen de verwachting in had de politieke positie van de partijen waartoe de politici behoren geen invloed op de verschillende dimensies van vijandigheid. Politici behorende tot de coalitie werden niet met meer initiatief, oppositie of persistentie benaderd dan hun tegenhangers in de oppositie. Ook de stand van de partijen in de peilingen had geen invloed op de vijandigheid van de vraagstellingen. Hetzelfde geldt voor het spelen met de beurtwisselingsregels door de geïnterviewde. Wanneer politici de beurtwisselingsregels doorbreken, wordt dit niet beantwoord met een vijandigere vraagstelling.

In de tweede plaats laten de evaluaties zien dat een aantal van de contextvariabelen wel een effect had op één of meerdere van de dimensies van vijandigheid. In totaal waren 13 van de 36 getoetste relaties (3 dimensies x 12 contextvariabelen) significant. Analyse van die relaties liet zien dat de mate waarin Pauw & Witteman assertiviteit, oppositie en persistentie tonen in hun vraagontwerp inderdaad wordt beïnvloed door verschillende aspecten van de context waarin zij de vragen stellen.

Ten derde tonen de evaluaties dat de invloed van de relevant gebleken contextvariabelen op de relatie tussen de dimensies van vijandigheid en politieke richting beperkt was. Figuren 4,5,6 en 7 lieten zien dat de contextspecifieke patronen in de verschillende benadering van linkse, centrum en rechtse politici veel overeenkomst vertoonden met het algemene patroon. Figuur 8 vat de resultaten van de individuele evaluaties samen en geeft schematisch weer welke patronen zichtbaar waren in de 26 verschillende contexten (i.e. de verschillende waarden van de 13 relevant gebleken contextfactoren).

Figuur 8 Patronen in de contextspecifieke analyse van de relatie tussen politieke richting en de vijandigheid van de vraagstelling (n=26)

Figuur 8 toont ten eerste dat de vijandigheid van de vraagstellingen aan de drie politieke richtingen in het overgrote deel van de 26 contexten het biased patroon liet zien zoals dat naar voren kwam toen context buiten beschouwing werd gelaten (patroon 1, 17x). Dat wil zeggen: de linkse politici worden het minst vijandig benaderd, de centrum politici worden met gemiddelde vijandigheid benaderd en de rechtse politici worden het meest vijandig benaderd. De figuur laat daarnaast zien dat de centrum politici niet altijd met een gemiddelde vijandigheid worden benaderd. In verschillende contexten worden ze net zo vijandig aangepakt als rechtse politici (patroon 2, 4x) of nog vijandiger (patroon 3, 2x) en in sommige contexten worden ze net zo vijandig benaderd als linkse politici (patroon 5, 2x) of zelfs het minst vijandig (patroon 4, 1x). Tot slot laat figuur 8 zien dat in alle 26 relevant gebleken contexten de linkse politici minder vijandig worden benaderd dan de rechtse politici.

De resultaten ten aanzien van de contextvariabelen nuanceren de conclusie die op basis van figuur 3 werd getrokken. Pauw & Witteman benaderen linkse politici systematisch en consequent, ongeacht context, minder vijandig dan rechtse politici, terwijl centrum politici meestal met gemiddelde vijandigheid worden benaderd.

4 Discussie

De doelstelling van dit onderzoek was tweeledig. Enerzijds wilde het onderzoek een conceptuele bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een meetinstrument voor neutraliteit in tv-interviews. Anderzijds was het doel het leveren van een empirische bijdrage aan de discussie over de neutraliteit van de Nederlandse media. In dit hoofdstuk wordt middels de behandeling van enkele discussiepunten een inventarisatie gemaakt van de mate waarin beide doelen zijn bereikt. Tot slot worden aanbevelingen gedaan voor eventueel vervolgonderzoek.

4.1 De conceptuele bijdrage: het meetinstrument

Op methodologisch vlak heeft het onderzoek laten zien dat de neutraliteit van journalisten binnen de context van het politieke tv-interview inderdaad meetbaar is. Het Question Analysis System, zoals dat door Clayman & Heritage (2002, 2006, 2007) is ontwikkeld, bleek een hanteerbaar instrument voor de evaluatie van de vijandigheid van vraagontwerp en voor systematisch analyse van verschillen in die vijandigheid. In het methoden hoofdstuk is de betrouwbaarheid en de validiteit van de toepassing van het analysesysteem besproken. In deze paragraaf vindt verdere reflectie plaats ten aanzien van de kwaliteit van het meetinstrument. Hoe functioneert de toepassing van persistentie als zesde dimensie van vijandigheid, zijn er andere uitbreidingen denkbaar en zijn er dimensies die wellicht niet op hun plek zijn in het systeem?

4.1.1 Persistentie

In dit onderzoek is persistentie als zesde dimensie van vijandig vraagontwerp toegevoegd aan het Question Analysis System (Clayman & Heritage, 2007). Doel van deze uitbreiding was een betere afstemming van het model, dat tot op heden enkel op persconferenties was toegepast, op de specifieke context van het tv-interview. Persistentie bleek een veelvoorkomend verschijnsel in het onderzochte materiaal. Bijna de helft van de vraagstellingen (48,4%) vertoonde een vorm van persistent vraagontwerp, waarmee de relevantie van deze dimensie in het domein van het tv-interview wordt aangetoond. Bovendien liet post-hoc analyse van de relatie tussen de verschillende dimensies zien dat persistentie een lage correlatie heeft met de andere dimensies (variërend van ,01 met ter verantwoording roepen tot ,16 met oppositie). In combinatie met de sterke overeenkomsten in de resultaten van de dimensies suggereert dit dat persistentie inderdaad een nieuwe dimensie toevoegt aan hetzelfde overkoepelende fenomeen van vijandig vraagontwerp.

Opmerkingen zijn te maken bij de betrouwbaarheid van de codering van persistentie; ten aanzien daarvan waren de bevindingen minder positief. De Cohen's Kappa score voor de intercodeer-betrouwbaarheid bedroeg ,56, hetgeen als matig kan worden gekwalificeerd. Met name de betrouwbaarheid van de codering van de onderliggende indicatoren 'herhaling van de vraagstelling' en 'aanspreken op vraagontwijking' liet te wensen over. Beide hadden een Kappa score van ,47, waarmee ze tot de laagst scorende van alle indicatoren behoren. In toekomstig onderzoek kan dit worden verbeterd door de indicatoren strakker te definiëren en de operationalisering in coderingsinstructies te verduidelijken. Bijvoorbeeld door een duidelijker onderscheid in de vraag:

wanneer is een vraagstelling nieuw en wanneer is er juist sprake van herhaling van de vraagstelling?

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat het toevoegen van persistentie als zesde dimensie van vijandig vraagontwerp in dit onderzoek goed heeft gefunctioneerd, maar dat ten aanzien van de codering nog verbetering noodzakelijk is.

4.1.2 Non-verbale communicatie

De toevoeging van persistentie als extra dimensie roept de vraag op of er meer uitbreidingen mogelijk zijn. Zijn er andere keuzes in vraagontwerp die leiden tot een vijandige vraagstelling die niet worden vastgelegd in het huidige model? In de gespreksanalyse kwam een vorm van vijandigheid naar voren die niet is meegenomen in het onderzoek, non-verbale vijandigheid. Volgens wetenschappers actief op het terrein van de non-verbale communicatie kan een zin prosodisch op verschillende manieren worden geuit, waardoor extra betekenis wordt gegenereerd (o.a. Nilsenova en Swerts, 2007). Extra betekenis die niet wordt uitgedrukt in woorden of grammatica, maar non-verbaal in expressie van gezicht en lichaam. Fragment 12, geselecteerd uit het materiaal van dit onderzoek, laat zien hoe verbale en non-verbale communicatie elkaar aanvullen en samen betekenis geven aan een uitspraak. De afbeelding toont een frame uit het videobeeld dat zichtbaar is op het moment dat de interviewer de vraag (V) stelt die naast de afbeelding is getranscribeerd.

(12) **Non-verbale vijandigheid** (Pauw & Witteman 06-11-2006, vraagstelling 97, IR = Paul Witteman, GI = Rita Verdonk)

GI: *Het kan niet zo zijn dat iedere vrouw die in het land van herkomst in een burka moet lopen naar Nederland kan komen, omdat dat dat [hier niet hoeft.*
IR: V → *[Nee (<) U draait het steeds om. Het gaat om mensen die hier zijn!*

In het bovenstaande voorbeeld waarin de vraagstelling duidelijk opponerend is, kan het specifieke handgebaar, de gespannen gezichtsuitdrukking en de verkrampte houding van de interviewer geïnterpreteerd worden als een verdere uitdrukking van vijandigheid. De non-verbale vijandigheid benadrukt als het ware de vijandigheid van de verbale vraagstelling. Bij de codering van de zes dimensies van het Vraagstelling Analysemodel is zoveel mogelijk rekening gehouden met dergelijke non-verbale aspecten van de vraagstelling, maar wellicht dat het hier gaat om een autonome zevende dimensie van vijandig vraagontwerp. Net als de andere dimensies voegt vijandige non-verbale communicatie een verschillend aspect van vijandigheid toe aan een vraagstelling. Het is bovendien voorstelbaar dat een vraagstelling enkel op basis van non-verbale communicatie-uitingen vijandig is, terwijl deze op de huidige dimensies niet als zodanig scoort. Het zou interessant zijn in vervolgonderzoek ook te kijken hoe vijandig de vragen non-verbaal worden gesteld en of hierin sprake is van een gelijke benadering van verschillende politici.

4.1.3 Directheid

Naast het verkennen van mogelijke uitbreidingen is het ook belangrijk stil te staan bij de mogelijkheid dat het systeem te uitgebreid is. Meten alle dimensies daadwerkelijk een vorm van vijandig vraagontwerp? Van de verschillende dimensies van vijandige vraagstelling die in dit onderzoek zijn geanalyseerd, onderscheidt directheid zich in die zin dat het een opvallend verschil in benadering blootlegde tussen één politicus en de andere elf (zie paragraaf 3.2.2). De interviewers stelden significant vaker een indirecte vraag aan Jan Peter Balkenende dan aan de andere politici ($X^2(1) = 1,367, p < ,001$). 12,3 procent van de vraagstellingen die aan de CDA-lijsttrekker werden gesteld waren indirect. Terwijl bij de andere politici gemiddeld slechts 2,8 procent (variërend van 0 tot 5,8) van de vragen indirect was. Een verklaring voor dit verschil in benadering kan wellicht gevonden worden in de theorie achter de contextvariabele functie (paragraaf 2.3.3.1). Een mogelijkheid is dat Balkenende minder direct werd benaderd vanwege zijn bijzondere maatschappelijke positie als Minister-President. Dit zou overeenstemmen met de claim van Brown & Levinson (in Clayman & Heritage, 2002b) dat directheid omgekeerd gerelateerd is aan percepties van de sociale afstand tussen sprekers, en geassocieerd wordt met percepties van de relatieve machtsverhouding tussen spreker en luisteraar. In dat geval is het plausibel dat Balkenende als 'machtigste man van Nederland' minder direct wordt benaderd. Het zou ook betekenen dat directheid wellicht niet een expressie is van hetzelfde construct van vijandigheid waarop de andere vijf dimensies zijn gericht, maar dat het eerder een uitdrukking is van de invloed die de gepercipieerde macht van een persoon, bijvoorbeeld op basis van zijn functie, heeft op het gedrag van een interviewer.

4.2 De empirische bijdrage: de neutraliteit van de media

In de heersende discussie over de neutraliteit van de Nederlandse media steunen de bevindingen van deze studie de breed gedragen overtuiging dat er sprake zou zijn van een linkse bias. Dergelijke bias is inderdaad gevonden in variaties in de vijandigheid van de vragen die in tv-interviews aan linkse, centrum en rechtse politici worden gesteld. In deze paragraaf wordt stilgestaan bij de betekenis van deze bevindingen. Is er een alternatieve verklaring te vinden voor de gevonden bias, waar komt de bias uit voort en in welke mate zijn de bevindingen generaliseerbaar?

4.2.1 Alternatieve verklaringen

In het onderzoek zijn door de gehanteerde opzet veel alternatieve verklaringen voor de gevonden bias uitgesloten. De context van de interviews is zoveel mogelijk constant gehouden en waar deze wel verschilde, zijn de relevant geachte verschillen als contextvariabelen meegenomen in de analyses. Deze analyses lieten zien dat de contextvariabelen weinig tot geen invloed hadden op de gevonden relatie tussen politieke richting en de vijandigheid van het vraagontwerp.

Tijdens de analyses kwam echter nog een mogelijk invloedrijke factor aan het licht die niet op voorhand was meegenomen. Het zou kunnen dat de manier waarop de interviewers de politici benaderden, is beïnvloed door de wijze van participatie van andere gasten in de uitzendingen. Om invloed op dit vlak te minimaliseren zijn enkel interviews geselecteerd waarin in elk geval

geen andere politici te gast waren. Niettemin bleek tijdens de gespreksanalyse dat er aanzienlijke verschillen waren in de wijze waarin de gasten zich in de interviews met de politici mengden. Sommigen bleven geheel afzijdig, zoals Geert-Jan Knoops en Micky Mijboer in het interview met Rita Verdonk, terwijl anderen actief mee discussieerden en zich ook kritisch uitlieten ten aanzien van de aanwezige politicus. Zo bekritiseerde Henk Westbroek de keuze van Lousewies Van der Laan om campagne te voeren voor D66 terwijl zij de partij ging verlaten en uitte Raoul Heertje zich kritisch ten aanzien van Mariko Peters over het feit dat GroenLinks niet heeft open gestaan voor regeringsdeelname. In dergelijke situaties was een meer afstandelijke, passieve houding van Pauw en Witteman waarneembaar. Men zou kunnen beargumenteren dat een minder vijandige benadering van deze politici het gevolg is van de kritische houding van de andere gasten, die als het ware de 'taak' van de interviewers overnemen. Wanneer het middelpunt van de interactie verschuift naar een tweegesprek tussen de geïnterviewden, neemt de interviewer een minder centrale rol in en biedt dat de mogelijkheid afstand te nemen van de "*hitte van het gevecht*" (Clayman, 2002, p. 1399).

4.2.2 Waar komt interviewer bias uit voort?

Het huidige onderzoek heeft inzicht gegeven in de bias die bestaat in de wijze waarop interviewers linkse, centrum en rechtse politici benaderen. Nu is een belangrijke vraag: waar komt die interviewer bias uit voort? In de neutraliteitsdiscussie wordt vaak aangenomen dat bias gerelateerd is aan intrapsychologische eigenschappen van de interviewer, zoals overeenkomst in gedachtegoed en standpunten met de geïnterviewde. Op basis van de resultaten van dit onderzoek is echter een argument tegen deze stelling in te brengen. De contextspecifieke analyse van persistentie liet over het geheel geen significante invloed zien van sekse op persistentie. Wordt echter alleen naar de linkse politici gekeken, dan blijkt er wel een significant verschil. De linkse vrouwelijke politici werden met meer persistentie benaderd dan hun mannelijke collegae uit dezelfde politieke richting. Als overeenkomst in gedachtegoed de achterliggende factor is voor de positievere benadering van de linkse politici, dan is het inconsistent dat de linkse vrouwen, met dezelfde overtuigingen als de linkse mannen, anders worden benaderd.

Sympathie, of een meer algemene notie van gelijkheid, zou ook kunnen verklaren waarom de interviewers de politici verschillend benaderen. De positievere benadering van de linkse politici zou dan het gevolg zijn van een hogere mate van sympathie voor deze politici. Op basis van dit onderzoek kan deze verklaring noch bevestigd, noch ontkracht worden. Het zou interessant zijn de relatie tussen sympathie en interviewerbenadering nader te onderzoeken. Mogelijke determinanten voor sympathie zouden daarbij gezocht kunnen worden in fysieke en psychische overeenkomsten en de sociale afstand tussen geïnterviewde en de interviewer (Loewenstein & Small, 2007)

Een andere invalshoek is tenslotte, dat men zou kunnen speculeren dat de gevonden verschillen in benadering niet noodzakelijk een indicatie hoeven te zijn van bevoorrechting of partijdigheid. Als de resultaten worden bekeken in het licht van de kritische functie van de media (paragraaf 1.2.1), zou een oorzaak voor de gevonden bias in het vraagontwerp kunnen worden gezocht in de kwaliteit van de antwoorden, reacties, uitspraken en verantwoording van de politici. Als journalist wordt een interviewer geconfronteerd met twee tegenstrijdige journalistieke normen. Enerzijds wordt van interviewers verwacht dat

zij het ideaal van neutraliteit nastreven. Anderzijds wordt verondersteld dat zij voldoende kritisch zijn in hun benadering van geïnterviewden. Van de interviewers wordt verwacht dat zij onware, misleidende of zelfbedienende opmerkingen van de geïnterviewden bekritisieren en betwisten (Clayman, 2002). Vanuit dit oogpunt gezien zou een mogelijke oorzaak voor de vijandigere benadering van de rechtse politici kunnen zijn dat de antwoorden van deze politici meer feitelijke onwaarheden bevatten of om een andere reden gebrekkiger zijn. De antwoorden van de rechtse politici zouden dan als zodanig een vijandige benadering 'verdienen'. In dit onderzoek is enkel gekeken naar de adequaatheid van de antwoorden: wordt de vraag beantwoord, wordt deze ingekleed met beleefdheid, etc? Het waarheidsgehalte en de kwaliteit van de antwoorden is niet in de analyses meegenomen. Dit is een interessant onderwerp voor toekomstig onderzoek, waarin via het zoeken naar 'minimaal contrasterende paren' zou kunnen worden gezien of de gevonden bias ook aanwezig is in gelijke situaties met een gelijke relatie met de waarheid.

4.2.3 Generaliseerbaarheid

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat een belangrijk politiek platform in de aanloop naar de Tweede-Kamerverkiezingen van 2006 niet neutraal was. In een veel bekeken tv-programma met een belangrijk politiek communicatie format was sprake van een linkse bias. De late night talkshow van Pauw & Witteman was echter niet het enige podium waarop politici zich aan het publiek presenteerden. Als gevalstudie kunnen de uitkomsten van dit onderzoek niet zonder meer worden gegeneraliseerd naar andere interviews, tv-programma's of naar de media in het algemeen. Bij uitspraken over de media in totaliteit moet men oog hebben voor de diversiteit binnen deze context (D'Alessio & Allen, 2000). In dit kader is het interessant om te kijken naar de missie van de Nederlandse Publieke Omroep. De eerste zin van deze missie luidt: "*De Nederlandse Publieke Omroep is van en voor iedereen, overal en altijd.*" ("Missie en Strategie", z.j.). Volgens Otto Scholten (in Wind, 2007) is het idee dat "*de afzonderlijke omroepverenigingen gekleurd mogen zijn, maar dat ze samen zorgen voor voldoende pluriformiteit*". Vanuit deze visie gezien is wellicht niet zozeer van belang of Pauw & Witteman te 'links' zijn, maar is de vraag belangrijker of er wel voldoende 'rechtse' programma's tegenover staan. Dit onderstreept het belang van verbreding van dit onderzoek naar andere interviewers, programma's, omroepen, zenders en vormen van media. Alleen dan is het mogelijk om volledige conclusies te trekken in de huidige discussie ten aanzien van de neutraliteit van de Nederlandse media.

4.3 Toekomstig onderzoek

De bovenstaande discussiepunten geven een aantal aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

4.3.1 Replicatie

In de eerste plaats geeft de discussie de noodzaak aan van meer onderzoek naar de neutraliteit van de Nederlandse media. Het onderzoek dat in deze thesis is gerapporteerd is beperkt in schaalgrootte. Het is belangrijk in die zin dat het een empirische bijdrage levert aan een discussie die tot op heden voornamelijk op basis van intuïtie werd gevoerd, maar om bredere conclusies te kun-

nen trekken in die discussie is aanvullend onderzoek nodig. Een eerste aanbeveling voor vervolgonderzoek is daarom replicatie van dit onderzoek met ander materiaal om te kijken of het gevonden patroon van bias in vraagontwerp ook zichtbaar is bij andere tv-interviewers, in andere programma's en bij andere omroepen. Om een completer beeld te geven van de neutraliteit van de media in de aanloop naar de Tweede-Kamerverkiezingen van 2006 zou replicatie van het onderzoek zich kunnen richten op de tv-interviews die werden uitgezonden door de NCRV en EO in het programma 'Netwerk', door de EO in 'Het Elfde Uur' en door RTL in 'De Lijsttrekker'. In het huidige medialandschap is het interessant te kijken naar de talkshow Knevel & Van den Brink van de EO, waarvan de gastheren zelf aangaven een ander geluid te willen laten horen dan Pauw & Witteman (Knevel, 2007).

4.3.2 Optimaliseren Vraagstelling Analysemodel

Dit onderzoek heeft laten zien dat het aangepaste Vraagstelling Analysemodel bruikbaar is als meetinstrument voor vijandigheid binnen het domein van het tv-interview, maar het is belangrijk om te blijven kijken of verdere aanpassingen noodzakelijk zijn. In de bovenstaande discussie is een aantal handreikingen gegeven voor mogelijke verbeteringen. Het zou interessant zijn deze in vervolgonderzoek te verkennen. Verhoogt het toevoegen van non-verbale communicatie als zevende dimensie bijvoorbeeld de validiteit van het model en welke non-verbale eigenschappen van vraagontwerp kunnen dan dienen als indicatoren voor deze dimensie?

4.3.3 Andere kwesties

Naast de neutraliteitskwestie waarop dit onderzoek zich richt, kunnen ook verschillende andere kwesties worden onderzocht met behulp van het Vraagstelling Analysemodel.

In dit onderzoek zijn alleen mannelijke interviewers geanalyseerd. Het zou interessant zijn vraagontwerp van mannelijke en vrouwelijke interviewers met elkaar te vergelijken. Zijn mannen of vrouwen vijandiger? Verschillen ze in toepassing van de verschillende dimensies van vijandig vraagontwerp en wordt de vijandigheid beïnvloedt door overeenkomst en verschil met het geslacht van de geïnterviewde?

In vervolgonderzoek zou het tv-interview ook kunnen worden bekeken vanuit het perspectief van de geïnterviewde. Analyses zouden dan kunnen voortbouwen op de theorie uit paragraaf 2.3.4.3 en zich kunnen richten op vraagstukken ten aanzien van de invloed van vraagontwerp op vraagontwijking. Worden bepaalde vraagvormen bijvoorbeeld vaker ontweken en levert een hogere persistentie meer adequate antwoorden op?

Tot slot is een belangrijk vraagstuk wat de invloed van dit alles is op de beleving van het publiek en in bredere zin wat de gevolgen zijn voor de publieke opinie ten aanzien van politicus en interviewer.

5 Conclusie

Nu het onderzoek is beschreven, de resultaten ervan zijn besproken en reflectie heeft plaatsgevonden, keren we terug naar de onderzoeksvraag: *“Zijn tv-interviewers neutraal in hun benadering van politici uit verschillende politieke richtingen?”*

Om een antwoord te vinden op deze vraag zijn analyses uitgevoerd naar de aanwezigheid van bias, en daarmee afwezigheid van neutraliteit, in een meervoudige gevalstudie van twaalf tv-interviews met verschillende politici. De resultaten lieten zien dat er in de interviews geen sprake was van bias in aandacht, maar dat er wél bewijs is gevonden voor bias in vraagontwerp. In termen van drie van de zes dimensies van het Vraagstelling Analysemodel en het merendeel van hun onderliggende indicatoren, waren de interviewers substantieel en significant vijandiger in de benadering van rechtse dan van linkse politici, terwijl centrum politici met gemiddelde vijandigheid werden benaderd. Deze verschillende benadering manifesteerde zich in de neiging van de interviewers om meer assertiviteit, meer oppositie en meer persistentie te tonen in het ontwerp van hun vragen aan centrum en met name rechtse politici.

Om alternatieve verklaringen voor de gevonden resultaten zoveel mogelijk uit te sluiten, zijn veel aspecten van de context geanalyseerd. Een aantal van de relevant geachte contextfactoren bleek inderdaad van invloed op het gevonden patroon van bias in vraagontwerp. Centrum politici werden in sommige contexten in vergelijking met hun rechtse collegae even vijandig of vijandiger benaderd. In verschillende andere contexten werden ze net zo vijandig benaderd als de linkse politici of zelfs minder vijandig. In de meeste gevallen werden de centrum politici echter met gemiddelde vijandigheid benaderd. Bovendien bleek het gevonden verschil in de benadering van linkse en rechtse politici in alle contexten aanwezig. De interviewers toonden consequent meer assertiviteit, oppositie en persistentie in het ontwerp van hun vraagstellingen aan rechtse politici.

De conclusie die kan worden getrokken is dat de interviewers niet neutraal zijn in hun benadering van de verschillende politici. Meer in het algemeen steunen de bevindingen van dit onderzoek, in ieder geval in het domein van het tv-interview, de breed gedragen overtuiging dat sprake zou zijn van ‘linkse media’ die linkse politici positiever benaderen.

Ten aanzien van deze steun kan een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste is in deze studie één programma onderzocht. Groot-schaliger onderzoek, naar meer programma’s, omroepen en naar andere typen media is noodzakelijk om bredere conclusies te kunnen trekken. Ten tweede bleek de betrouwbaarheid van de codering van één van de zes dimensies van vijandigheid, persistentie, matig. Strakkere definiëring en betere coderingsinstructies zijn nodig om te zorgen dat ook op dit vlak met zekerheid een fenomeen wordt gemeten en niet een interpretatie. Tot slot is nog niet duidelijk waar de gevonden bias uit voort komt. De bias zou wellicht gerelateerd kunnen zijn aan de ‘kritische functie’ die de media in de Nederlandse maatschappij vervullen. Als de antwoorden van rechtse politici kwalitatief slechter zijn dan die van linkse politici, dan zouden zij een vijandigere benadering ‘verdienen’ en is een biasvrije, neutrale benadering wellicht niet gewenst.

Om deze redenen moet deze studie worden gezien als de eerste poging het Vraagstelling Analysemodel te gebruiken om een empirische bijdrage te leveren aan de huidige discussie over de neutraliteit van de Nederlandse

Rechts, Links of Rechtschappen

media. Om deze discussie verder te kunnen voeren is meer theoretisch en empirisch onderzoek nodig. Hopelijk wordt dergelijk onderzoek gestimuleerd door deze thesis.

Literatuur

- Balkenende, J. P. (2006). *Ruziënde Balkenende en Witterman*. Spotlight Effect, 19 oktober 2006, <<http://www.spotlighteffect.nl/media/televisie/jpversus-pw/>> (19 november 2007).
- Bergsma, M. (2003). *Betrouwbaarheid en Validiteit van Kwalitatief georiënteerde Operational Audits*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Bilmes, J. (1999). Questions, Answers, and the Organization of Talk in the 1992 Vice Presidential Debate: Fundamental Considerations. *Research on Language and Social Interaction*, 32, 213-42.
- Boer, C. de. (2003). 'Peilingen beïnvloeden politici én journalisten'. *Communicatie*, 11 december 2007, <<http://www.communicatieonline.nl/nieuws/bericht/peilingen-beinvloeden-politici-en-journalisten/>> (24 oktober 2007).
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bull, P. (1994). On identifying questions, replies and non-replies in political interviews. *Journal of Language and Social Psychology*, 13(2), 115-131.
- Bull, P., & Elliott, J. (1998). Level of threat: a means of assessing interviewer toughness and neutrality. *Journal of Language and Social Psychology*, 17(2), 220-244.
- Carlier, N. (2007). *Politieke praatjes*. Afstudeerscriptie Master Media & Journalistiek. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Clayman, S. (1992). Footing in the Achievement of Neutrality: The Case of News Interview Discourse. In P. Drew & J. Heritage (Eds.), *Talk at Work* (pp. 163-198). Cambridge: Cambridge University Press.
- (1993). Reformulating the Question: A Device for Answering/Not Answering Questions in News Interviews and Press Conferences. *Text*, 13(2), 159-188.
- (2001a). News Interview. In N. Smelser and P. Baltes (Eds.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (pp. 10642-45). Oxford: Elsevier Science.
- (2001b). Answers and Evasions. *Language in Society* 30(3). 403-442.
- (2002). Disagreements and Third Parties: Dilemmas of Neutrality in Panel News Interviews. *Journal of Pragmatics*, 34, 1385-1401.
- Clayman, S., & Heritage, J. (2002). *The news interview: Journalists and public figures on the air*. New York: Cambridge University Press.
- (2002b). Questioning Presidents: Journalistic Deference and Adversarialness in the Press Conferences of U.S. Presidents Eisenhower and Reagan. *Journal of Communication*, 52(4), 749-775.
- Clayman, S., Heritage, J., Elliott, M., & McDonald, L. (2006). Historical Trends in Questioning Presidents 1953-2000. *Presidential Studies Quarterly*, 36, 561-583.
- (2007). When Does the Watchdog Bark?: Conditions of Aggressive Questioning in Presidential News Conferences. *American Sociological Review*, 72, 23-41.
- Code voor de Journalistiek*. (z.j.). Op 7 januari 2007 ontleend aan http://www.genootschapvanhoofdredacteuren.nl/het_genootschap/code-voor-de-journalistiek.html
- D'Alessio, D., & Allen, M. (2000). Media Bias in Presidential Elections: A Meta-Analysis. *Journal of Communication*, 50, 133-156.

- Dielessen, G. (2007). Van de Leestafel. Publiek Centraal, 27 juni 2007, <<http://misc.omroep.nl/wordpress/?p=845>> (3 januari 2008).
- Een derde van de kiezers zweeft nog.* (z.j.). Op 8 februari 2008 ontleend aan http://www.nu.nl/news/870865/2000/Een_derde_van_de_kiezers_zweeft_nog.html
- Ekström, M. (2001). Politicians interviewed on television news. *Discourse & Society*, 12(5), 563-584.
- Elliott, J., & Bull, P. (1996). A Question of Threat: Face Threats in Questions Posed During Televised Political Interviews. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 6, 49-72.
- Field, A. (2000). *Discovering statistics using SPSS for Windows*. London: Sage.
- Greatbatch, D. (1988). A turn-taking system for British news interviews. *Language in Society*, 17(3), 401-30.
- Grossman, M. B., & Kumar, M. J. (1979). The white House and the News Media: The Phases of Their Relationship. *Political Science Quarterly*, 94(1), 37-53
- Harris, S. (1986). Interviewers' questions in broadcast interviews. In J. Wilson & B. Crow (Eds.), *Belfast Working Papers in Language and Linguistics Vol. 8*, (pp. 50-85). Jordanstown: University of Ulster.
- (1991). Evasive action: how politicians respond to questions in political interviews. In P. Scannell (Ed.). *Broadcast Talk* (pp. 76-99). London: Sage Publications.
- Hart, H. t., Boeije, H., & Hox, J. (2005). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- Heritage, J., & Roth, A. (1995). Grammar and institution: questions and questioning in the broadcast interview. *Research on Language and Social Interaction*, 28, 1-60.
- Holsteyn, J. van. (2006). Pas op peilingen! Op 31 augustus 2007 ontleend aan <http://www.kennislink.nl/web/show?id=159440>
- Huls, E. (1982). *Taalgebruik in het gezin en sociale ongelijkheid: een interactioneel sociolinguïstisch onderzoek*. Nijmegen: proefschrift.
- (2000). Politeness in group conversations of Turkish students in Denmark. In J. N. Jorgensen & A. Holmen (Eds.), *Copenhagen Studies in Bilingualism* (pp. 101-119). Copenhagen: Royal Danish School of Educational Studies.
- (2001). *Dilemma's in menselijke interactie*. Utrecht: Uitgeverij Lemma.
- (2005). *Waarheidsvinding en waarheidsmaskering*. Ongepubliceerd manuscript. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- (2007a). Vraagontwijking van manlijke en vrouwelijke politici en niet-politici. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 78(2), 37-47.
- Huls, E., Roovers, C., & Spierings, H. (1997). Gesprekken tussen vrouwen en mannen: een speciaal geval van interculturele communicatie? *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 57, 33-48.
- Huls, E., & Varwijk, J. (2008). Presentatie: *Neutrality in News Interviews*. 2 april 2008, Amsterdam: Sociolinguistic Symposium SS17.
- Huls, E., & Wijk, C. van. (2007). Notes to 'A case study of the development of a directive repertoire in context'. Ongepubliceerd manuscript. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Hutchby, I. (1996). Power in discourse: the case of arguments on a British talk radio show. *Discourse & Society* 7(4), 481-497.

- (2006). *Media Talk: Conversation Analysis and the Study of Broadcasting*. Glasgow: Open University Press.
- Hutchby, I., & Wooffitt, R. (1998). *Conversation analysis: principles, practices and applications*. Oxford: Polity Press.
- Jager, L. (2007). *Twee tegen een: een gespreksanalyse van coöperatie in relatie tot vraagontwijking in het nieuwsinterview*. Afstudeerscriptie Master Tekst & Communicatie. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an Introduction. In G. Lerner (Ed.), *Conversation Analysis: Studies from the first generation* (pp. 13-23). Philadelphia: John Benjamins.
- Kieskompas*. (z.j.). Op 24 maart 2007 ontleend aan <http://tweedekamer.kieskompas.nl/>
- Knevel, A. (2007). "Julie staan op een bepaalde manier in het leven natuurlijk. Allemaal verschillend, maar allemaal met een bepaalde denkader. Ja en dat zie ik in de programma's terug." *De wereld Draait Door*, 12 januari 2007, <<http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/terugkijken.php?id=239>> (3 januari 2008).
- Korswagen, C. J. J. (1992), *Drieluik mondelinge communicatie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Kuiper, Y. (2006). *Vraagontwijking: verschillen tussen mannelijke politici, vrouwelijke politici en niet-politici*. Afstudeerscriptie Master Tekst & Communicatie. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Links en rechts*. (z.j.). Op 24 augustus 2008 ontleend aan <http://www.parlement.com/9291000/modules/g61o6303>
- Livestro, J. (2007). 'Platte censuur van linkse publieke omroep'. *NRC Handelsblad*, 20 juni 2007, <http://www.nrc.nl/media/article1809315.ece/Platte_censuur_van_linkse_publieke_omroep> (3 januari 2008).
- Missie en Strategie*. (z.j.). Op 14 augustus 2008 ontleend aan <http://portal.omroep.nl/nossites?nav=eayitCsHjCqBfEICcBV>
- Nilsenova, M., & Swerts, M. (2007). *College: Non-verbal communication*. Januari 2007, Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Nuytemans, M., Aelst, P. van., & Walgrave, S. (2006). Media en politiek: De (spannings)relatie tussen journalisten en politici in kaart gebracht. *Nota ten behoeve van de politici en journalisten die aan het onderzoek meewerkten*. Op 24 oktober 2007 ontleend aan http://webh01.ua.ac.be/m2p/upload/mediaenpolitiek_nota.pdf
- Pauw & Witteman*. Op 13 november 2007 ontleend aan <http://omroep.vara.nl/Pauw-Witteman.1363.0.html>
- Pomerantz, A. (1984). Pursuing a response. In J. Atkinson & J. Heritage (Eds.), *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis* (pp. 152-163). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, E. (1988-89). From interview to confrontation: observations on the Bush/Rather encounter. *Research on Language and Social Interaction*, 22, 215-40.
- Shudson, M. (1978). *Discovering the News: A Social history of American Newspapers*. New York: Basic Books.
- Thornborrow J. (2002). *Power talk: language and interaction in institutional discourse*. Harlow: Pearson Education.
- Uitzending Gemist. (2007). Op 14 maart 2007 ontleend aan <http://pauwenwitteman.vara.nl/uitzending.php>

- Wilders, G. (2007a). *Wilders Spreekt: Ik capituleer niet*. HP/De Tijd, 11 december 2007, <http://www.pvv.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=11> (3 januari 2008).
- (2007b). Geert Wilders: 'Journalisten zijn angsthazen.' 11 mei 2007, <<http://www.forum-voor-de-vrijheid.nl/showthread.php?t=1983>> (3 januari 2008).
- (2007c). "Ik vind dat als de publieke omroep niet evenwichtig is, en dat is ze niet, want het is een links boevennest, dat we daar geen cent aan moeten besteden." Tweede-Kamer, 28 augustus 2007, <http://www.dumpert.nl/mediabase/19996/d83e6673/geert_wilders_over_buithof.html> (3 januari 2008).
- Wind, M. (2007). *Publieke Omroep/ Het blijft kleven, dat linkse imago*. Trouw, De Verdieping, 24 november 2007, <http://www.trouw.nl/deverdieping/overigeartikelen/article852498.ece/Publieke_Omroep_Het_blijft_kleven_dat_linkse_imago__> (3 januari 2008).
- Zhao X., & Gantz W. (2003). Disruptive and cooperative interruptions in prime-time television fiction: The role of gender, status, and topic, *Journal of Communication*, 53(2), 347-362.
- Zijl, F. van. (2006). *Wetenschapper: dagbladpers is niet links*. De Volkskrant, 18 april 2006. <http://www.rijnlandmodel.nl/media/volkskrant_algemeen_bron_onderzoek.htm> (3 januari 2008).

Appendix

- I   Materiaal: interviews & transcripten
- II   Legenda transcriptiesymbolen
- III   Coderingschema

I **Materiaal: interviews en transcripten**

De bijgesloten DVD bevat de twaalf videofragmenten die in dit onderzoek zijn geanalyseerd, als mede de transcripten die van deze opnamen zijn uitgewerkt.

Rechts, Links of Rechtschappen

Interviews & Transcripten

II Legenda transcriptiesymbolen

In de transcripten die in kader van dit onderzoek zijn uitgewerkt, zijn de notatieconventies toegepast zoals deze gebruikelijk zijn in de Conversatie Analyse. Deze pagina geeft een kort overzicht van de gebruikte transcriptiesymbolen. Een grondigere en meer gedetailleerde beschrijving van de tekens, aangevuld met illustraties, is terug te vinden in onder andere Jefferson (2004). Het doel van de symbolen is in schrift een gevoel te geven van hoe de interactie in de uitzendingen 'klinkt'. Bij het lezen van de transcripten zijn daarom met name de symbolen relevant die nadruk, pauzes en overlappende of interrumperende spraak indiceren.

(>)	Een stilte van meer dan twee seconden.
(<)	Een stilte van minder dan twee seconden.
=	'Aaneensluiting' van zinnen.
[ ]	Gelijktijdige spraak.
//	Beurt is onderbroken.
!	Een geanimeerde of nadrukkelijke toon.
?	Een vragende toon. Een vraagteken wijst niet noodzakelijk op een syntactische vraag.
.	Een afgesloten daling van toon. Een punt wijst niet noodzakelijk op het eind van een zin.
,	Een komma wijst op een 'voortdurende' intonatie.
( )	Niet te verstaan. Lege haakjes wijzen op een onverstaanbaar fragment.
(twijfel)	Moeilijk te verstaan. De woorden tussen de haakjes wijzen op de vermoedelijke inhoud van het gesprek.
(( ))	Niet talige informatie van belang voor het gesprek.

III Coderingsschema

Elke in het gespreksmateriaal voorkomende analyse-eenheid, een vraagstelling (VS) van een interviewer (IR) aan een geïnterviewde (GI), is geanalyseerd aan de hand van 30 variabelen. Daarvoor is gebruikt gemaakt van het onderstaande coderingsschema. Met behulp van het schema is aan iedere vraagstelling een score toegewezen op de variabelen.

Het coderingsschema geeft in de eerste plaats een overzicht van de variabelen die in dit onderzoek zijn meegenomen. De eerste drie kolommen geven een opsomming en korte omschrijving van alle identificatie, onafhankelijke, afhankelijke en contextvariabelen; i.e. de eigenschappen die aan de eenheden worden toegeschreven.

Ten tweede laat het schema zien hoe de verschillende variabelen zijn geoperationaliseerd. In kolom vier is per variabele weergegeven welke waarden de onderzoekseenheden kunnen aannemen.

Het schema toont ten derde op welke wijze de noodzakelijk gebleken hercodering van sommige variabelen heeft plaatsgevonden. Om de statistische mogelijkheden van het materiaal te vergroten is een aantal variabelen met drie of meerdere mogelijke waarden gehercodeerd tot variabelen met twee waarden. De zesde kolom geeft een beschrijving van de wijze waarop deze dichotomisering plaatsvond.

Tot slot geeft het schema inzicht in de betrouwbaarheid van de codering. Die betrouwbaarheid is getoetst middels een tweede codering van de gespreksinterne context- en afhankelijke variabelen van vijf procent van de vraagstellingen. Kolom vijf en zeven geven de mate van overeenstemming weer tussen beide coderingen, de intercodeer-betrouwbaarheid, op basis van berekening van Cohen's Kappa voor respectievelijk de oorspronkelijke en de gehercodeerde variabelen. Een Kappa score tussen de ,40 en ,60 wijst op een matige betrouwbaarheid, een score tussen de ,60 en ,75 is goed en een Kappa waarde groter dan ,75 wijst op een uitstekende betrouwbaarheid.

Variabele	Item	Omschrijving	Item waarden	Kappa	Dichotoom	Kappa
Identificatie-variabelen	Interviewnummer	Elk interview heeft een nr.	1 t/m n	-	-	-
	Beurtnummer	Elke beurt heeft een nr.	1 t/m n	-	-	-
	Spreker	Wie heeft de beurt	Afkorting spreker	-	-	-
	Geadresseerde	Aan wie is de beurt gericht	Afkorting geadresseerde	-	-	-
Onafhankelijke variabele	Politieke richting	Politieke richting GI	0 Links 1 Centrum 2 Rechts	-	-	-
Gespreksexterne contextvariabelen gerelateerd aan de geïnterviewde	Sekse	Geslacht GI	0 Man 1 Vrouw	-	-	-
	Functie	Politieke functie GI	0 Lijsttrekker 1 Kamerlid	-	-	-
	Ervaring	Hoeveelheid ervaring GI binnen Nederlandse politiek	0 Drie jaar of minder ervaring 1 Vier tot zeven jaar ervaring 2 Zeven tot tien jaar ervaring 3 Meer dan tien jaar ervaring	-	1 als score item $\geq$ 1, anders 0	-
	Positie	Positie partij GI	0 Coalitie 1 Oppositie	-	-	-
	Peilingen	Stand partij GI in de peilingen	0 Lager dan vorige verkiezingen 1 Gelijk aan vorige verkiezingen 2 Hoger dan vorige verkiezingen	-	1 als score item $\geq$ 1, anders 0	-
Gespreksexterne contextvariabelen onder controle van de interviewer	Interviewer	Welke IR stelt de vraag	0 Pauw 1 Witteman	-	-	-
	Onderwerp vraagstelling	Type inhoud onderwerp VS	0 Nationale kwestie 1 Internationale kwestie 2 Overig	,619	1 als score item = 0/1, anders 0	1,00

Variabele	Item	Omschrijving	Item waardes	Kappa	Dichotoom	Kappa
Gespreksexterne contextvariabelen onder controle van de geïnterviewde	Beantwoordingstrategie	Beantwoordt de GI de vraag?	0 Beantwoording VS 1 Openlijke vraagontwijking 2 Verkapte vraagontwijking	,823	1 als score item $\geq$ 1, anders 0	,817
	Beleefdheidstrategie	Hoe beleefd reageert de GI op de vraagstelling?	0 Direct antwoord 1 Indirect antwoord 2 Antwoord ingekleed met middelen	,469	1 als score item $\geq$ 1, anders 0	,683
	Beurtwisseling	Houdt de GI zich aan de beurtwisselingsregels?	0 Houden aan beurtwisselingsregels 1 Spelen met beurtwisselingsregels	1,00		1,00
	Gespreksrol	Houdt de GI zich aan zijn gespreksrol?	0 Houden aan gespreksrol 1 Spelen met gespreksrol	,775		,775
Afhankelijke variabele Bias in aandacht	Spreekruimte in beurten	Aantal maal dat GI de beurt krijgt van IR	n	-		-
	Spreekruimte in tijd	Aantal minuten dat focus in uitzending op GI ligt	n	-		-
Afhankelijke variabele Bias in vraagontwerp	Vijandigheid	Algemene vijandigheid van de VS				
<i>Initiatief</i>	Inleiding	VS ingeleid met uitspraken	0 Geen inleiding 1 Inleiding	1,00	1 als som van beide items $\geq$ 1, anders 0	,911
	Meervoudige vraagstelling	Meerdere VS in een beurt	0 Enkele VS 1 Meerdere VS	,627		
<i>Verantwoording</i>	Verantwoordingsvraag	GI moet zich verantwoorden voor daden of uitspraken	0 Geen verantwoordingsvraag 1 Neutrale verantwoording 2 Beschuldigende verantwoording	1,00	1 als score item $\geq$ 1, anders 0	1,00

Variabele	Item	Omschrijving	Item waardes	Kappa	Dichotoom	Kappa
<i>Directheid</i>	Geen inkleding met referentie geïnterviewde	Referentie bereidheid/mogelijkheid GI beantwoorden VS	0 Geen referentie 1 Referentie mogelijkheid 2 Referentie bereidheid	1,00	1 als som van beide items $\geq$ 1, anders 0	1,00
	Geen inkleding met referentie interviewer	Referentie intentie/ verlangen IR om vraag te stellen	0 Geen referentie 1 Referentie intentie 2 Referentie verlangen 3 Referentie toestemming	1,00		
<i>Assertiviteit</i>	Suggestieve inleiding	Inleiding spreekt voorkeur uit richting antwoord	0 Geen voorkeur 1 Meewerkende voorkeur 2 Tegenwerkende voorkeur	,444	1 als sug. inleiding = 2 en/ of sug. vraagstelling $\geq$ 1, anders 0	,778
	Suggestieve vraagstelling	VS spreekt voorkeur uit richting antwoord	0 Geen voorkeur 1 Meewerkende voorkeur 2 Tegenwerkende voorkeur	,816		
<i>Oppositie</i>	Opponerende inleiding	Inleiding is opposerend	0 Geen oppositie 1 VS focust op opp. inleiding 2 VS vooronderstelt opp. inleiding	,503	1 als opp. inleiding = 2 en/ of algemene oppositie = 1, anders 0	,706
	Algemene oppositie	Inleiding + VS is opposerend	0 Geen oppositie 1 Algemene oppositie	,503		
<i>Persistentie</i>	Herhaling vraagstelling	Opnieuw uiten van zelfde VS	0 VS eerder gesteld 1 VS niet eerder gesteld	,468	1 als som van items $\geq$ 1, anders 0	,561
	Aanspreken op vraagontwijking	GI wordt aangesproken op ontwijking VS	0 Niet aanspreken op vraagontwijking 1 Aanspreken op vraagontwijking	,468		
	Interruptie	IR onderbreekt beurt GI	0 Geen interruptie 1 Interruptie	,658		

Rechts, Links of Rechtschapen